30983

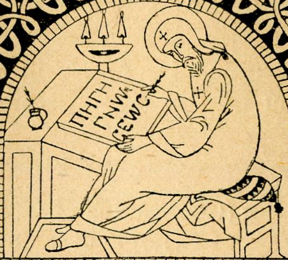

Т. VII 1929 Кн. 3.

БОГОСЛОВІЯ

BOHOSLOVIA

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАЄ

БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ — LEOPOLI

Зміст (Index)

Сторона (pag.)

(*Dr. Rom. Kovševyč* — De primis litibus Ucrainorum apud Romanam Curiam judicatis. 129—136

о. Др. Сп. Кархут. — Нове видання Служебника (*Dr. Sp. Karchut* — Nova editio Liturgiconis slavici). 137—170

2. Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones): *Ch. Vandepitte D. H.* — Conférences a la Jeunesse des Ecoles (*о. С. Сампара*). Свящ. Пант. Божик — Церков Українців в Канаді (*о. Ст. Рудь*). Dr. Jos. Weingertner – Die Apostelgeschichte (*о. І. Гнатів*). Adhemar D'Alès — Prima Lineamenta Tractatus Dogmaticae: De S-ma Eucharistia (*о. Юст. Гірняк*). M. Grabmann et Fr. Pelster S. J. — Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia (*о. А. Іщак*). A. De Meester – Iuris canonici et iuris canonico-civilis compendium (*о. Др. Д. Дорожинський*). Georg Hofman S. J, — Griechische Patriarchen u. römische Päpste (*о. А. Іщак*). Dr. Jos. Walter — Der katholische Priester in seinem Leben und Wirken (*о. С. Рудь*). 1. C. Callewaert, I. C. D.— Liturgicae Institutiones. 2. Dr. Cl. Oberhammer — Liturgische Messfeier (*о. Ст. Рудь*). 171—184

3. **Вибрані питания** (Analecta): Ювилей Преосвящ. Григорія Хомишина. — Конґрес для орієнтальних студій в Празі (*о. П. Хомин).* Про канон на утрені (*о. Ст. Рудь*). 185—192

4. Всячина — Хроніка (Varia — Chronica): Новий кардинал. — Студії на Бібл. Інституті. — Смерть сирійського патріярха Рахмані.—Зїзд професорів теольоґії у Відні.— Міжнародний Конґрес семинаристів в Римі. – Нова наукова праця Msgr. Й.Вільперта.—Печатання Вульґати.– Нові катаком—би.—Сторонничість в обсаджуванню наукових посад 193–194

5. Книжки і часописи (Libri et ephemerides) 195—204

Nota: „Bohoslovia quater in anno (praeter „Summaria" semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit. Annua subtatio pro externis regnis $2^1/_2$ Dol. am.

Litterae mittantur: **„Bohoslovia" Leopol (Lemberg) Kopernika 36.**

30.983

Dr. Romanus Kovševyč

De primis litibus Ucrainorum apud Romanam Curiam judicatis

I

Jam inde ab anno 1596 Ucrainorum (Ruthenorum) lites apud Romanam Curiam judicari poterant, quoniam Clementis P. P. VII bulla „Magnus Dominus et laudabilis“ a. D. 1595 Decimo Kal. Januarii de Ruthenorum ad Romanam Ecclesiam reditu Romanus Pontifex Michaëlem, Archiepiscopum Metropolitam Kioviae ceterosque Episcopos Ruthenos, qui literas ad eundem Pontificem subscripserunt „una cum omni eorum Clero et populo Nationis Ruthenae... intra gremium Ecclesiae Catholicae et unitatem S. R. E. uti membra“ ejus in Christo recepit, univit, adjunxit, annexit et incorporavit. [1])

Sed re vera Ucrainorum primi lites multo posterius, namque XVII saeculo demum apud Romanam Curiam pendere inchoaverunt, et id solum apud S. Congregationem de Propaganda Fide, quae S. Congregatio pro Ucrainorum causis contentiosis quoque competens forum erat.

Qua re apud S. Romanae Rotae Tribunal Ucrainorum causae contentiosae ante Pii P. P. X Constitutionem „Sapienti consilio“ 29. junii 1908 nunquam judicabantur. Inde a tempore reformationis Pianae competentia S. Rotae ratione territorii, sicuti competentia ceterorum Curiae Tribunalium est prorsus universalis. Ad ipsam ergo deferri possunt negotia ecclesiastica contentiosa ex quacunque parte Orbis christiani, etiam ex regionibus S. Congregationi de Propaganda subjectis sive sint ritus Latini, sive sint ritus Orientalis. Hinc ex hac parte nulla difficultas in applicando principio: „actor sequitur forum rei“. [2])

---

[1]) 10. Const. „Magnus Dominus“.

[2]) *A. Monin*, De romana curia, Lovanii 1912, 341

Usque ad annum 1908 Ucraino-Catholicorum nullae causae contentiosae apud Romanam Curiam nisi ab eorum foro competenti S. Congregationis de Propaganda Fide judicabantur.

Haec S. Congregatio a temporibus Gregorii P. P. XIII (Boncompagni 1572 — 1585) originem suam ducit, nempe a commissione trium S. R. E. Cardinalium, qui ab eodem Pontifice eo fine costituta est, ut catholicos ritus graeci in fide conservaret et schismaticos ad Ecclesiam reduceret. Quae commissio, primum vestigium S. Congregationis de Propoganda Fide, deinde a Clemente P. P. VIII compluribus Cardinalibus aucta in perfectiorem formam redacta est, Gregorius P. P. XV demum Constitutione „Inscrutabili" 22. Jun. 1622 eam, quae nunc exitit S. Congregationem de Prop. Fide plane novam instituit ut illa ex mandato Sedis Apostolicae omnia et singula negotia ad Fidem in universo mundo propagandam pertinentia cognosceret et tractaret. [1])

S. Congregatio de Propaganda Fide quasi suum habebat codicem in Bullario S. Congr. de Prop. F., quod nunc denuo prodit sub titulo generali: Ius Pontificium de Propaganda Fide SS. D. N. Leonis XIII iussu recognitum, Roma 1888 seq. Cuius collectionis pars posterior omnia decreta S. Congr. de Prop. F. exhibebit, quae in actis pontificiis prioris partis non jam reperiuntur inserta. Quae collectio quamvis jussu Leonis P. P. XIII atque auspice Ems. S. R. E. Card. Ledochowski, defuncto Praefecto S. Congr. de Prop. Fide et secundum regulas ab eadem S. Congregatione probatas sit concinnata a Raphaele de Martinis, tamen sensu stricto collectio authentica non est. Collectanea S. Congr. de Prop. Fide a 1893 publicata, quamvis

---

[1]) *Io. B. Card. de Luca*, Theatrum veritatis et iustitiae etc. Ven. 1734. Lib. XV. Pars II. Disc. XXIV. *O. Mejer.* Die Propaganda, ihre Provinzen u. ihr Recht. 2 vol. Göttingen, 1852 *Collectanea* S. Congr. De Prop. Fide a. 1893 2a ed. Romae, 1907. *Jus pontificium* de Prop. F. (nova editio Bullarii S. C. d. P. F. 1839 seq.

Bangen, Die römische Curie, Münster 1854, p. 225 seq. *Bonix*, De curia Romana, Paris 1880, p. 230 seq.

Georgius Phillips, Kirchenrecht. Regensburg 1864, T. VI. p. 662 seq. *Hinschius*, System des Kath. Kirchenrechts. p. 474 seq. *Pieper.* Gruendung u. erste Einrichtung der Propaganda. *De Martinis.* Jus pontificium de Prop. Fide. *A. Monin.* o. c. pag. 64 — 73. *III. Centenario* della Sacra Congregazione de Prop. Fide. Roma, 1622 — 1922.

authentia legali non gaudeant ad instar codicis, tamen maximam habent authentiam historicam, quia accurate ex archiviis S. Officii et S. Congr. de Prop. Fide fuerunt extracta. [1])

Vi jurisdictionis a Romano Pontifice accepta Sacra Congregatio de Propaganda Fide competens erat:

Ratione territorii in omnimus regionibus, in quibus negotia ecclesiastica more missionum, non ut in provintiis Sedis Apostolicae per ordinariam hierarchiam expediuntur.[2])

Ratione formae potestatem legiferam [3]) et administrativam iudicialem et coërcitivam exercebat. Quare resolutiones et decreta generalia hujus S. Congregationis rite lata et publicata non tantum vim habent alicuius opinionis probabilis, sed veram obligationem imponunt ut expresse in Decr. 30. Jul. 1652 et 15. Maji 1779 [4]) prolatum est, praesertim quia S. Congregatio de Propaganda Fide in negotiis gravioribus, quibus certe decreta generalia sunt adnumeranda, de jure et ex praxi tantum consulto Romani Pontificis procedit.

Ratione materiae sive causarum iurisdictionis Sacrae Congregationi de Propaganda Fide obnoxia sunt omnia negotia ecclesiastica, quae ad supremum et universale regimen missionum referuntur.

S. Congregatio de Propaganda Fide in regionibus missionum habet exclusivam jurisdictionem atque ibidem tenet locum omnium aliarum Congregationum excepta solum Poenitentiaria. [5])

Modus procedendi S. Congregationis de Propaganda Fide in hoc consistit, ut Praefectus cum Secretariis aliisque officialibus in unaquaque fere hebdomade habeat conventum sive congressum ordinarium, in quo determinatur, quaenam negotia proposita, utpote de stylo, vel minoris momenti, illico a Praefecto cum Secretario decidi et expediri possint vel ad comitia generalia Sacrae Congregationis vel ad ipsum Romanum Ponti-

---

[1]) Cfr. *Melata* in Annal. eccles. T. V. p. 263 seq. not I. *Fr. Xav. Wernz, S. J.* Jus decretalium. Ed. altera, T. I. pag. 381.

[2]) *Bangen* p. 263 seq. *Bonix* p. 231. seq.

[3]) sed cfr. contrariam opinionem *A. Monin.* De Romana Curia, Lovanii, 1912, p. 202.

[4]) Coll. *Nr.* 10. et 11.

[5]) *Bangen*, p. 260.

ficem sint referenda. In comitiis generalibus, quibus intersunt omnes Cardinales et Secretarius, causae graviores proponuntur „in folio“ atque unus ex Cardinalibus est „Ponens“, — causae vero aliae post auditam Secretarii relationem a Cardinalibus deciduntur. [1])

Cum Sacra Congregatione de Propaganda Fide connexae erant:

I. S. Congr. de Prop. Fide pro negotiis ritus orientalis, quam Pius IX. Constitutione Romani Pontificis 6. Jan. 1862 instituit, — Praefectum habet communem, sed proprio Secretario, consultoribus officialibus interpretibus instructa est.

II. S.Congregatio super corrigendis libris Orientalium ab Urbano VIIIanno 1631 instituta et a Benedicto XIV Encycl. „Ex quo“ 1. Mart. 1756 restaurata, postea a Pio IX Constitutione „Romani Pontificis“ 6.Jan.1862 ut Congregatio particularis supressa est.[2])

III. Commissio pro examine constitutionum novorum institutorum religiosorum, dependentium a S. Congregatione de Propaganda Fide de statu suarum ecclesiarum.

IV. Agentia generalis Reverendae Camerae spoliorum. [3])

In hac organisatione S. Congregationis de Prop. Fide plures immutationes inductae sunt a Pio P. P. X sive in Const. „Sapienti Consilio“ sive in adnexis Normis.

Et primo quidem territorium huic S. Congregationi subjectum partim restrictum partim ampliatum est. Delimitationis criterium idem remanet: jurisdictio hujus S. Congregationis iis est circumscripta regionibus, quae hierarchia rite constituta destituuntur aut etsi jam constitutam habeant hierarchiam, aliquid tamen inchoatum adhuc praeseferunt.

Majorem immutationem experitur in restrictione sive quoad personas sibi subditas sive quoad negotia et modum eadem tractandi. S. Congregatio de Prop. Fide omnem potestatem ea tractandi negotia amittit, quae ordinem judicialem requirunt.

Ipsi jam non subduntur religiosi, nisi qua missionarii, — omnem amittit competentiam in re matrimoniali et generatim in omnibus illis negotiis, quae pertinent ad SS. Congr. S. Officii, Indicis, Rituum, pro Negotiis ecclesiasticis extraordinariis et

---

[1]) *Bonix*, pag. 225 seg.

[2]) Gerarch. cattol. a 1896 p. 663. *Bangen* p. 266 seq.

[3]) Pii VII Motu propr. Catholicae fidei 19. Jun. 1817.

Caeremonialis, — aut ad Tribunalia tum interni tum externi fori: his enim omnibus officiis, pro suae competentiae negotiis, nulli sunt constituti territorii limites.

S. Congregatio de Prop. Fide pro negotiis Rituum Orientalium unita Generali Congregationi suam competentiam — nisi in contentiosis — servavit eique incorporata est commissio super revisione librorum Orientalium [1]).

Denique can. 257 novi Codicis jur. can. S. Congregatio pro Ecclesia Orientali ab omni conjunctione a S. Congregatione de Prop. Fide (de qua can. 252 statuit eandem missionibus praeesse) separata est.

Huic Congregationi reservantur omnia cujusque generis negotia, quae sive ad personas sive ad disciplinam sive ad ritus Ecclesiarum Orientalium referuntur, etiamsi sint mixta, quae scilicet sive rei sive personarum ratione Latinos quoque attingunt.

Haec Congregatio controversias dirimit via disciplinari, quas vero ordine judiciario dirimendas judicaverit, ad Tribunal remittet, quod ipsa Congregatio designaverit.

II

Quibus praemissis exhibetur solummodo antiquissimum documentum ex huiusmodi processibus, quorum vestigia in actis S. Congregationis de Propaganda Fide reperiuntur, quod quidem dioeceses. Ucraino-catholicas concernit [2]).

„Prosper Caffarellus Protonotarius Apostolicus, utriusque Signaturae SSmi Domini Nostri Papae Referendarius, necnon Curiae causarum Camerae Apostolicae Generalis Auditor, Romanae que Curiae Iudex Ordinarius, sententiarum quoque et censurarum tam in eadem Romana Curia quam extra, tam latarum,

[1]) *A. Ojetti.* De Romana Curia. Romae. 1910, n. 87, p. 128.

[2]) Rev. P. Cyrillus Pavlovič Korolevskij, vir doctus, qui Romae fixum domicilium sibi constituit omnium fere ad dioeceses ucraino — catholicas pertinentium actorum S. Congregationis de Propaganda Fide apographa numero plus quam 5000 collegit; quae collectio. quum sit mox sumptu S. E. Ill-mi et Revmi P. Andreae Comitis de Szeptyckyj, Metropolitae hal, et kijov. in lucem proditura, supervacaneum nobis esse putavimus operam consumere in exquirendis actis Romanis ad processus Ucrainos pertinentibus, quorum expressa imago proximo tempore praedicta publicatione in uno conspectu ponetur.

ac litterarum Apostolicarum quarumcumque universalis ac merus Exequutor et ab eodem SSmo Domino Nostro Papa specialiter deputatus et electus salutem in Domino ac nostris huiusmodi, imo verius Apostolicis firmiter obedire mandatis. universis et singulis Reverendis Dominis Abbatibus, Prioribus, Praepositis, Decanis, Diaconis, Archidiaconis, Scholasticis, Plebanis, Vice-Plebanis, Presbyteris, Archipresbyteris, Cantoribus Thesaurariis, Sacristis, Subsacristis, Capitaneis, Notariis, Tabellionibus, publicis quibuscumque, illi quem vel illis, ad quem vel ad quos pertinet, salutem denuo.

Noveritis pro parte et ad instantiam Illustrissimi st Reverendissimi Domini Iacobi Susza, Episcopi Chelmensis Ritus Graeci cum Sancta Romana Ecclesia Uniti, fuisse coram nobis comparitum et expositum, quod alias introducta in Tribunali Nostro per acta infrascripti nostri Notarii lite et causa inter Illmum Dominum Methodium eius antecessorem ex una, et Commenda Chelmensi et Clero Chelmensi Latini Ritus ex altera partibus, de et super praestatione decimarum rebusque aliis in actis causae et causarum huiusmodi latius deductis,fuit lata sententia definitiva, qua declaratum fuit decimas, quas ex bonis illorum, qui Graecum sequuntur ritum spectare et pertinere ad Episcopum et alios eiusdem ritus, qui sacramenta administrant, prout latius in sentetia per nos desuper lata, tenoris sequentis ult.: Christi nomine invocato, pro Tribunali sedentes, et solum Deum prae oculis habentes, per hanc nostram definitivam sententiam, quam de iurisperitorum consilio fecimus in his scriptis, in causa et causis antea introductis in Curia Illmi et Rmi Domini Regni Poloniae Nuntii Apostolici et iuxta dispositionem sacri Concilii Tridentini in secunda instantia ad nos devoluta. ob non terminationem ipsorum intra biennium, omnique alio meliori, inter Venerabilem Clerum Chelmensem ritus Graeci cum sancta Romana Ecclesia Unitum et Reverendissimum Dominum Ioannem Borkowskium Comendatarium Chelmensem Latini Rit. partibus ex altera, de et supra exactione sive adiudicatione pro praemissis omnibus decernendum et relaxandum fore et esse, prout decernimus et relaxamus; et ita dicimus pronuntiamus sententiamus et declaramus non solum modo et forma praemissis, sed omnibus aliis, quibus melius, validius et efficatius de iure fieri.

Ita pronunciavi, ego Christophorus Vidman Auditor.

Quare pro parte Reverendissimi Domini Iacobi Susza instantis de opportuno iuris remedio requisiti, eidem Reverendissimo Domino Nuntio Apostolico et aliis omnibus et singulis praedicta omnia intimamus, notificamus et ad notitiam deducimus et committimus, ut ad omnium, quorum interest notitiam deducatis et successive moneatis, prout nos per praesentes monemus praedictum Commendatarium et Clerum Chelmensem Latini ritus omnesque alios in exequutione praesentium nominari et cognominari quatenus infra sex dierum spatium, quorum duos pro primo, duos pro secundo, et reliquos duos dies pro tertio et ultimo ac peremptorio termine nos assignamus, et vos assignetis eisdem sub duorum mille ducatorum auri Camerae Apostolicae applicandorum et pro illis mti (mandati?) exequutivi, et in juris subsidium excommunicationis aliisque ecclesiasticis censuris et poenis debeantur pro (?) incerta sententia prout in ea continentur et habetur observasse et adimplevisse, decimarum Rutheni Graeci Ritus et de bonis ipsorum debitarum rebusque aliis, dicimus, pronuntiamus, sententiamus et declaramus, Decimas a Ruthenis ritus Graeci sanctae Romanae Ecclesiae unitis et de bonis ipsorum debitas spectare et pertinere ad Venerabilem Clerum Chelmensem ritus Graeci cum eadem sancta Romana Ecclesia Unitum, eique adiudicandas fore et esse, prout adiudicamus dictoque Domino Commendatario Chelmensi ritus Latini nullum ius, nullamque actionem super praedictis decimis ab iisdem Ruthenis Unitis, et de bonis ipsorum debitis competisse, neque competere; et molestationes, vexationes, perturbationes, quas per ipsum Commendatarium adversus Venerabilem Clerum Chelmensem praefatum illatas, fuisse nullas, iniustas, iniquas, illicitas et de facto praesumptas, eundemque Clerum Chelmensem ab impetitis absolvendum fore et esse potest, absolvimus et liberamus eidemque Domino Commendatario Chelmensi perpetuum silentium super ipsis imponendum fore et esse, prout imponimus, ipsumque in expensis legitime factis condemnandum fore et esse, prout condemnamus, quarum taxationem nobis vel cui de iure, in posterum reservamus, mandatumque et dictum Instantem in possessionem vel quasi decimarum iuxta firmam dictae sententiae illi adiudicatarum manu tenuisse, defendisse et conservasse,propterea inhibeatis et inhibendo praecipimus et mandamus eisdem sic monetis, necnon quibuscumque aliis in exequutione praesentium nomi-

tnari e cognominari. Sub iam dictis poenis audeant seu praesumant aut aliquis audeat seu praesumat molestare, vexare, perturbare et ullo modo impedire aut aliud quidquam in damnum et praeiudicium ac iurisdictionis nostrae imo verius Apostolicae Sanctae Sedis spretum aut vilipendum attentare seu innovare aut molestare, vexari, perturbari aut attentari acere vobis sub praetextu, ingenio, titulo, causa, ratione seu quaesito colore, et si secus factum fuerit, id totum per absolutionem in quorum fidem etc.

Datum Romae ex sedibus nostris, anno Domini Nostri Jes. Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo, die vero decima tertia mensis Aprilis autem SSmi Patris et Domini Innocentii divina Providentia Papae decimi anno eius octavo.

Sebastianus Pasquettus, Causarum Curiae Camerae Apostolicae Notarius"

(Tergo, — alia manu:

„Decretum in quo adiudicantur decimae Ruthenis dioecesis Chelmensis, quas eripiunt Commendatarii Chelmenses ritus Latini, spernentes hoc decretum et caetera similia, cum sint potentiores Unitis per vim agere volunt iura spernentes.")

Hoc apographum ex Archivio Status Vindobonensi (Codex 18 fol. 92—93) est desumptum.

о. Др. Спирідон Кархут

Нове видання Служебника

Правила правопису й мови та зміни в дотеперішнім тексті.

(*Dr. Spyridon Karchut* — **Nova editio Liturgiconis slavici** Quae regulae ecclesiasticoslavicae orthographiae, flexionis et syntaxis in Liturgicone novissime typis edendo servatae quaeque in posterioribus editionibus servandae sint. (Adiunguntur quoque loci textus slavici vulgati ad fidem librorum graecorum mutati emendatique).

Потреба стосування правил наукової старословянської граматики до церковнословянської мови.

Церковнословянська мова, тобто мова теперішних словянських книг, витворилась з ходом часу із староцерковнословянської мови, або, як її також називають, староболгарської, що на неї переложили словянські апостоли св. Кирило й Методій найконечнійші до богослуження части св. Письма та церковні книги.

Як саме виглядали первісний правопис та граматичні форми тої мови, нині докладно ствердити не дасться, бо ориґінали того перекладу не збереглись та маємо памятники щойно з X й XI ст. і то написані безперечно не фільольоґами, отже не строго по етимольоґії, але в великій мірі фонетично з питоменностями мови поодиноких переписців так, що наука розріжняє тепер чотири рецензії церковнословянських памятників, а саме болгарську, сербсько-хорватську та східно- й західно-словянську.

Наслідком культурного занепаду балканських народів, закріпощених Турками, та що в західних Словян богослу-

ження в словянській мові затратилось, запанувала остаточно у всіх народів, що вживають словянської мови в церковнім богослуженні, церковнословянська мова східної рецензії з питоменностями українськими та московськими, а від XVIII ст. з перевагою питоменностий московської мови.

На західній Україні, де, з огляду на приналежність великої її части до католицької Церкви, була все конечна потреба видавати власні книги, збереглося богато українських питоменностий. Хоч московські впливи сягали й туди, все таки можна сказати, що істнує тепер й окрема українська рецензія церковнословянських книг та своя власна українська церковнословянська вимова.

Хоч церковнословянська мова властиво мертва, являється неначе живою, бо зміняється майже в кождім новім виданні поодиноких книг, як щодо правопису, так і щодо форм, і стала та стає щораз більше якоюсь новою окремою мовою, ні мертвою, ні живою, зі своєю власною граматикою, бо вона від мови давних словянських церковних книг справді значно відмінна.

Тому прийшла конечна потреба, якщо мертва церковна мова має остоятись в богослуженні словянських народів, устійнити її правопис, форми й складню по правилам, які поставила наука на основі рукописів з X й XI ст. та порівнання староцерковнословянської мови з іншими індоевропейськими мовами, і приблизити церковнословянську мову як найбільше до староцерковнословянської та надати їй форму наукову.

Стосування наукових правил у нових виданнях церковних книг спинить, або що найменше обмежить, самовільні зміни церковнословянської мови, вчинить таку церковну мову більше приємливою для всіх словянських племен без докору накидування їм богослужбовою мовою чужих питоменностий і придбає їй більшу повагу.

Першу пробу основної реформи теперішньої церковнословянської мови зробив я виданням Граматики української церковнословянської мови в 1927. р. Одначе граматика се ще лиш теорія. Щоби її здійснити, зачав я, як член комісії для нового видання Служебника, Євангелія й Апостола, пристосовувати згадані правила наразі в Служебнику та подаю

їх тут коротко в найголовнійших основах щодо правопису й мови з долученням пороблених змін у дотеперішнім тексті, щоб те видання Служебника, як незабаром появиться, було для ширшого загалу зрозуміле та ним оправдане.

Правопис

Йотоване а виражено не лише на початку, але й в середині та на кінці слів через ꙗ, на прим. ꙗ҆́ко, прест҃а́ꙗ, боꙗ́тисѧ, а не через а, (Зогр., Евхол. і Псалт. Син., Рильськ. Лист., Хиланд. Лист.), або через ѣ (Зогр., Сав. Кн., Супр., Охрид. Єванг., Київ. Лист., Лист. Ундол., Клоц., Мар. Єванг., Евхол. і Псалт. Син., Остром. Єванг.) і не через ѧ, як загалом принято в тепер. церков. книгах в середині та на кінці слів.

Знаки ꙗ та ѧ поплутані зі собою вже в Остром. (1056-57. р.) та Арханг. Єванг. (1092. р.).

ꙗ, не а пишеться також по знакови и (ї): в Евхол. Син., Хиланд. й Ундол. Листках на прим. диꙗколъ, диꙗконьства; в Евхол. С. і Ундол. Л. ꙗ писане в сім случаї через ѣ.

По спаляталізованих (змякчених) співзвуках ж, сполуці жд (із спаляталіз. д), ч, ш, щ привернено по етимольогії та первісному станови церковнословянських книг замість уживаного тепер знака а староцерк. знак ѧ, на прим. жѧ́ждѧй (дієприкмет. тепер. час. діяльн. по зложен. деклінації від жѧда́ти — жѧ́ждꙋ), начѧ́ло, бы́шѧ, щѧдѣ́ти і т. і., з вимовою у східних Словян як а, полишаючи полудневим Словянам до волі вимовляти його по їхним теперішним мовам як е, на прим. серб.-хорв. 3. ос. множ. аор. идоше, болгар. отроче, староцерк. идошѧ, отрочѧ.

Докладне розріжнення ꙗ та ѧ дуже важне для зрозуміння словянського тексту без порівнання його з грецьким, бо пізнається зараз, чи якась форма означає муж. та жен. рід, або серед., на прим. в Літургії по возгласі Въ пе́рвыхъ помѧнѝ, Г҃и: у відповіди хору И҆ всѣ́хъ и҆ всѧ̀ із слова всѧ̀, написаного через ѧ, видко, що ту треба розуміти жен. рід., бо 4. відмін. множ. осіб муж. роду можна заступити 2.-им відмінком., а жен. роду ні. Якби ту стояло ꙗ, то таке всꙗ̀ означалоби середний рід, отже той цілий висказ зна-

чивби: „Згадай, Господи, усіх людий та всі їх потреби“, як саме в нас його пояснюють, у дійсностиж ту сказано: „Згадай, Господи, усіх мужчин та всі жінки“ (грецьк. *πάντων καὶ πασῶν*).

Противно знов у возгласі: Твоѧ ѿ Твоихъ Тебѣ приносимъ ѡ всѣхъ и за вса [*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα.* Tua ex tuis tibi offerimus per omnia et in omnibus, Goar, p. 62. в літург. Золотоуст., а в Василієвій, pag. 143: in omnibus et per omnia] слово вса, написане, як досі, через а, моглоби наводити на хибне розуміння через те женського роду, тим більше, що з форми всѣхъ без грецьк. тексту (*κατὰ πάντα*) не можна пізнати, чи ту мужеський, чи середний рід, та що загалом тими словами сказане, коли навіть Др. Пелеш (Пастырское Богословіє, стор. 497.), пояснюючи слова ѡ всѣхъ и за вса через „о всѣхъ людяхъ и за всѣ благодѣянія“, того місця як слід не зрозумів.

В дійсности той возглас означає: Твоє (Твої дари) із Твого (з Твоєї власности) Тобі приносимо по всему (тому, що від Тебе маємо) і за все (те, що від Тебе ми одержали). Das Deinige von dem Deinigen in Allem und wegen Allem (перекл. Remigius-a Storf-a, Kempten, 1877; переклад Мальцева, Берлін, 1902. „das Deine von den Deinen nach Allem und für Alles“ менше добрий, бо von den Deinen означалоби мужеськ. рід, отже „від Твоїх людий“, одначе „від“ в такім значінні виражає в грецьк. мові лише приіменник *παρά* з 2. -им відмін., а ніколи *ἐκ*.

По самозвуках ужито скрізь зам. дотеперішного а, що відповідає первісному носовому е- самозвукови, давного знака ѩ, тобто йотованого а, очевидно тепер так само, як а, з вимовою **я**. Що спаляталізовані співзвуки л, н, р тепер вже діспаляталізувалися (ствердли), то правильне первісне ѩ заступлено в сім виданні по тих співзвуках нейотованим а, на прим. лагола, жна, кора зам. правильного глаголѩ, жьнѩ, борѩ.

Знаком є виражається лише чисте **е**, а не, як у памятниках болгарської та сер.-хорват. рецензії на початку слів і по самозвуках в середині та на кінці і в тепер. книгах в серед. і на кінці по самозвуках, також йотоване **є**.

Йотоване є пишеться в сім виданні знаком ѥ, який являється згідно з етимольоґією постійно в східнословянських памятниках та з болгарських в Супрасльській рукописи.

Знак є се церковнословянське знамя множини для відріжнення однакозвучних форм однини, на прим. 1. відм. одн. коне́цъ, а 2. множ. коне́цъ, 1. відм. одн. прикмет. жен. р. вѣ́тхаѧ, а 1. відм. множ. сер. р. вѣ́тхаѧ. Той знак вимовляється в сих случаях з українська як чисте е.

В тепер. книгах означає він на початку слів йотоване е

Яка має бути вимова знака є на початку імен власних і слів, принятих з еврейської та грецької мови, подав я у своїй граматиці на стор. 5.

Знак и кромі Українців вимовляють усі Словяни як і Українціж як и, або як і.

Правила української вимови знаходяться у згаданій граматиці на стор. 10, 11.

Приіменник при та числівник три як приставки зложених слів навіть перед самозвуком пишуться через и, бо, коли ті слова самі про себе не в зложенні пишуться через и, то нема ніякої справедливої причини писати їх у зложенні перед самозвуком через , тому на прим. триѵпоста́сный, прийдѣ́те, пріе́мъ, а не трѵпоста́сный, придѣ́те, прiе́мъ і т. і.

Знака ї уживається в староцерковних памятниках без ніякої сутньої ріжниці між ним, а и. У сім виданні ужито його загалом по дотеперішному звичаєви.

В іменах власних таких, як на прим. Христо́съ, Васи́лій, Нико́ла́й, Кѵ́риллъ і т. і., ліпше буде писати и згідно з українською вимовою та вимові інших Словян не противно.

Знак ы (по теперішній кирилиці зам. по первісній ъі) задержано там, де його вимагає етимольоґія, також по г, к, х, хоч в теперішній церковній мові з огляду на московську живу мову по тих співзвуках його занехано (теперішна сербсько-хорватська та болгарська мова звука, отже й знака ы зовсім не має) у противенстві до староцерков. памятників, що всі без виїмка по г, к, х ы виказують, отже на прим. вла́гы́хъ, вся́кымъ грѣхы́ і т. і.

Народи, що в сім случаї ы не мають, будуть очевидно вимовляти його як знак и, а Українці зовсім природно як ы, тобто тверде и.

По спаляталізованих співзвуках ж, жд, ц, ч, ш, щ та мягких л, н, р ы не допускається, отже ніколи на прим. вы́шныхъ, во́плы, цары̀, (в 4. відм. множ., бо в 6. відм. множ. по анальоґії о-пнів ы можливе) ѻ҆тцы̀, ѻ҆вцы̑ѧ, дꙋшы, врачы̀, але вы́шнихъ, во́пли, царі̀, ѻ҆тцы̀, ѻ҆вцы̑ѧ, дꙋши, врачѝ і т. і.

ы, витворене через злуку ъ з и, в таких словах, як вы́нꙋ = водно, заєдно, усе, semper, ἀεὶ (із въ і҆́нꙋ, староцерк. въ инѫ), взы́ти, и҆зыдѣ́те, ѿвыше́дше, взыска́ти, злож. із приімен. в(ъ)зъ, и҆зъ, ѿвъ, заступлено згідно із староцерк. памятниками (Зограф., Евхол. Син.) через и по теперішному правописови з паєриком (ꙿ) над попереднім співзвуком для зазначення знака ъ, що стояв на кінці приставок и҆зъ, в(ъ)зъ, ѿвъ. Таке и і в українській мові треба вимовляти як і, кромі слова вı́нꙋ (порівн. старолатин. oinos=unus, грецьк. οἰνή = одинка на кістці до гри, ґотиц. ains, пруськ. aina — пень того слова), Brugmann, Kurze vergleich. Grammatik d. indogerm. Sprachen, § 441, 1) для відріжнення від заімен. и҆́нъ, -а, -о, = alius, ἄλλος, в якім и й Українцям треба вимовляти як і.

Знак ѫ, що виражав носовий о-звук, заступлено по теперішній церковній мові всюди через ꙋ, а ѭ, колишній йотований носовий о-звук, через ю.

Сліди затрати носовости в сім звуці та переходу його в ꙋ, ю знаходяться вже й в староцерк. памятниках, на прим: моудити = проволікати, баритися, cunctari (Зограф., Ассеман.), ноудитъ сѧ, ноуждьници (Сав. кн.), ноудьма (Супрас.)

Знака ѧ, що виражав первісно носове е, а тепер вимовляється як я, або а, ужито всюди строго по етимольоґії та привернено також старинний знак ѩ, що виражав йотоване ѧ, а тепер вимовляти його треба також як я. Його ужито в сім виданні на початку слова ѩ҆зы́къ = lingua, γλῶσσα, в 4. відм. множ. муж. і жен. роду ѩ҆̀ і ѩ҆̀же (також в 1. відм. множ. жен. р.), форм від дієімен. ѩ҆́ти, тепер. час и҆мꙋ, ѩ҆́зва = νόσος, morbus, ѩ҆чме́нь та ще кількох інших, рідше уживаних слів і в середині та на кінці слів по самозвуках, на прим. и҆сполнѧ́ѩй, всѧ́кыѩ і т. і., і по півсамозву-

кови ъ в приімен. ѿвъ, ѿ (староцерк. отъ) і подъ, на прим. ѿ вѧ́ти, ѿѧ́ти попри ѿѧ́ти (Супрас.), подѧ́ти, порівн. стор. 6.

Знака оу уживається по тепер. церков. правописови лише на початку слів, на прим. оу҆чи́телю, а в середині та на кінці завсіди ꙋ, на прим. хвалꙋ, воздꙋхѡвъ і т. і.

Звук і̯ (j) виражається по теперіш. правописови знаком й, на прим. поми́лꙋй, досто́йно і т. і.

Знака ѣ уживається по етимольоґії, одначе по східнословянській рецензії зам. старослов. сполук рѣ-, лѣ-, принято східнословянські ре-, ле-, на прим. вре́мѧ, пре́дъ, приставка пре-, оу҆мре́ти, але й оу҆мрѣ́ти, мле́ко, шле́мъ, зам. врѣ́мѧ прѣ́дъ, прѣ-, оу҆мрѣ́ти, шлѣ́мъ, млѣ́ко і т. і.

Се не буде противне й Сербам, які в своїй теперішній мові заступили старосл. ѣ всюди через е, та Хорватам, що замість того звука мають je, зглядно ije, а й Болгарів, що згадані староцерков. сполуки задержали, вражати не повинно, бо, вживаючи в богослуженні східнословянської церковної мови, до переміни в сім случаї ѣ на е вони вже привикли.

По спаляталізованих співзвуках та по і̯ (j) ѣ стояти не може, але витворене з довгого е переходить на а, зглядно на ѧ, а з двозвука на и. Однак принялись в теперішній церковній мові в іменників на -цъ, -це, -ица (ц із спаляталізованого к через попереднє ь, и, а) форми з ѣ зам. правильного и, на прим. Богоро́дицѣ (3. і 7. відм. одн.), ѻ҆тцѣ̀ (7. відм. одн.), се́рдцѣ (7. відм. одн.), ѻ҆тцѣ́хъ (7. відм. множ.) і т. і.

У сім виданні такі форми ще задержано та впроваджено ще й форму 7. відм. множ. сердцѣ́хъ (в літург. Золотоуст. стор. 67.) зам. дотеперішної сердца́хъ з ѣ зам. правильного и, та загалом не усунено ще й деяких інших змін, пороблених з ходом часу церковною мовою, якіби усунути можна, щоби приблизити ту мову більше до староцерковнословянської, а причиною сего було те, щоби не зривати так нараз з усім тим, до чого через довгий час привиклося, однак на будуче треба поступити рішучійше, що й наступить вже з мого боку в приготовленім на найблизший час виданні єрейського Часослова.

У формі сердцѣ́хъ поставлено у висше згаданім місці ѣ зам. правильного и, щоби не давати Українцям приводу до вимови того и як ы, одначе в літургії Василієвій на стор. 152. і 183. таки вже ужито форми сердци́хъ.

По ц, витворенім із к, спаляталізованого через наступне ѣ, те ѣ не лише в церковних книгах, але й в староцерковнослов. памятниках правильне, на прим. клады́цѣ, человѣ́цѣ (-хъ), рцѣ́мъ і т. і., бо ту перше витворилось із передслов'янського двозвука оі̯, аі̯ ѣ та щойно опісля наступило спаляталізовання співзвука к на ц, коли у висше описаному случаї насамперед спаляталізувався співзвук через попереднє ь, и та не допустив опісля до витворення ѣ, перемінивши в наросткови оі̯, аі̯ самозвук на е, яке з наступним і̯ видало на словянськім ґрунті правильно и, отже Богоро́дици, ѿтцѝ, се́рдци, ѿтци́хъ, сердци́хъ.

По спаляталізованих співзвуках може на основі словянських звукових правил стояти лише ь, а не ъ, однак вже в найдавнійших памятниках (Клоц., Сав. кн., Мар., Псалт. Син.) являється в сім случаї також ъ, на прим. крачъ, мѫжъ, отьцъ і т. і.

У сім виданні привернено правильне ь, отже на прим. дꙋ́шь, на́шь, ло́жь, (2. відм. множ. від ло́же), кра́чь, но́щь і т. і., однак в окінченні — цъ ще ъ задержано, бо ту ь (на прим. ѿте́ць, мѷроно́сиць) булоби викликало спротив наразі непоборимий.

Загалом півсамозвуки ъ, ь зі собою помішались та є памятники, що вживають їх без ніякої ріжниці, або знають тільки оден з них (пізнійші памятники сербсько-хорватські та болгарські). Східнословянські памятники виказують під сим оглядом зразу як найбільшу правильність, але з часом входить і ту поплутання одного півсамозвука з другим, виключне уживання твердого півсамозвука ъ по спаляталізованих співзвуках зам. правильного ь, виміна обох півсамозвуків в міцних позиціях на повні самозвуки о, е та повний їх заник у слабих позиціях — прояви звісні зрештою й найдавнійшим староцерковним памятникам, одначе не в такій мірі.

У сім виданні задержана що до якости півсамозвуків повна правильність кромі висше згаданого окінчення — цъ. В середині слів виражається ь через єрик (ˀ) на попереднім співзвуці, а ъ на кінці приставки въ, в(ъ)зъ, и҆зъ, ѿвъ через паєрик (ˇ). Особливо єрик дуже вигідний, бо народи, що в їх живих мовах ь в середині слів позаникало, не лишивши по собі навіть змякчення попередного співзвука, або перейшло на ъ, або на а, можуть єрика в таких на прим. словах,

як со́нмъ, о́нмѣмъ, ѣма̀, похва́лными, с8дба̀ і т. і, зовсім не вимовляти.

Знак ь в староцерковн. наростку — ьск — по н не зазначений в сім виданні навіть єриком, на прим. вселе́нскый, слове́нскый і т. і., бо ту вже ніякий нарід із словянським богослуженням у своїй живій мові змякчення не знає.

Самозвукові (звучні) л̥, р̥, у вимові з півсамозвуком, значені в найдавнійших памятниках без ріжниці через ръ рь, лъ ль, виражено через ер ор, ол, отже зам. староцерк. на прим. гръдыни, дръжава, длъгы в церковн. горды́ни, держа́ва, до́лгы і т. і.

Теперішна болгарська мова має ту ще півсамозвукову вимову, зазначену через півсамозвук перед плавним співзвуком, на прим. смърть, изпълни і т. і., що являється вже й в Македонськім кирилівськім листку, на прим. вьрхъ, дьрзъ, гьрдъ і і. та в східнославянських памятниках таких давних, як Остромирове Євангеліє, на прим. испьрва, испълнися і т. і., Збірник Святослава з 1073. р., на прим. жьрткы, испълнимъ і т. і. попри правильні півсамозвуки по плавних р, л, Збірник Святосл. з 1076 р., на прим. отъвьрзѣмъ, Архангельське Єванг., на прим. испьрва испълнена і т. і.

Сербсько-хорватська мова задержала досі самозвукове **р**, не зазначуючи його в письмі ніякими півсамозвуками, а в случаї зіткнення з ним звука **л** перемінює те **л** на **о**, вимовляючи попередний склад зі звучним **р** довше та зазначуючи те **р** часом через **ъ**, на прим. умрьо, а звучне **л** перемінила на **у**, на прим. вук — староцерк. влъкъ, церковн. волкъ.

Одначе, що всі полудневі Словяни приняли вже церковні книги східнословянської рецензії, можна було полишити в сім виданні стан, що принявся в теперешній церковн. мові.

Знака грецького *ω* уживається по теперішним правилам кромі 3. відмін. множ., на прим. чл҃ѣкомъ, не, як досі, чл҃вѣкωмъ, бо сей відмінок відріжняєтьвя від 6. відмін. однини, на прим. человѣкомь, окінченням на — ъ.

Глаголицьке ꙍ пишеться на початку слів незложених та зложених таких, в яких відчування зложення затерлося, або без докладного знання етимольогії не відчувається, на прим. ѽбы́чай, ѽбразъ і т. і.

Знак ѕ, що виражав первісно мягке дз, вже в богатьох староцерковн. памятниках заступлений знаком з. Церковнословянський правопис його уживає, однак по найбільшій части хибно, як на прим. в словах ѕлы́й, ѕла́къ, ѕмі́й, ѕвѣ́рь і т. і.

Етимольоґічно оправданий він у случаї т. назв. другої (молодшої) паляталізації звука г, а саме: 1) по самозвуках ь, и, а, на прим. староц. польѕа, стьѕа, церков. по́лѕа, в якій ѕ вже зовсім ствердло, стеѕѧ̀, двиѕа́ти, кнѧ́ѕь, староцерк. кънѧѕь, староцерк. гобьѕовати, церк. гобзова́ти, і т. і.; 2) перед наступним ѣ та и, витвореними з двозвука, на прим. ѕѣло, (церк. ѕѣлѡ̀), ѕвѣздà; в 7. відмін. одн. і множ. муж. і сер. р. о-пнів і 1. відмін. множ. муж. р. — о-пнів зі співзвуком г перед о, на прим. бо́ѕѣ, боѕѣ́хъ, и҆ѕѣ, и҆ѕѣхъ, бо́ѕи, мно́ѕѣ, мно́ѕѣхъ і в 1. 4. 5. відм. двійні сер. р. о-пнів та жен. р. — а-пнів, на прим. и҆ѕѣ, но́ѕѣ і т. і. та в приказовім способі дієслів з пнем. на г, на прим. ѿве́рѕи, вверѕѣ́те, помоѕи҆ і т. і.

У сім другім случаї не перемінюється ѣ на и з тої самої причини, яка подана при ц на стор. 10.

Йдучи за традицією дотеперішних церковних книг, задержав я ѕ в перших аркушах сего видання в словах, у яких оно, як сказано висше, етимольоґічно неоправдане, а знова в слові полѐзный (стор. 6, 25, 80) та воздвиза́ѧ (стор. 5. ужив знака з, однак на будуче треба держатися під симоглядом строго етимольоґії.

Замість сполуки жд, витвореної в староболгарській мові із спаляталізованого д, являється у східнословянських памятниках, почавши вже від Остромирового Євангелія, отже й в теперешній церковн. мові також ж, на прим. вижꙋ, прихожꙋ і т. і. Ліпше задержати сполуку жд, як питому первісним староцерковнословянським перекладам; так само слід поступити й зі сполукою жд, витвореною із зж через жж — ждж, на прим. вождел҄ѣнъ.

Двоєння знака н в іменниках з наростком — ик та — ьник, дієприкметниках минул. чса. страд. на — ен, — ан та в дієслівних прикметниках на — ьн, — ан ніякий староцерк. памятник не знає кромі утворених від пнів на — н, тому в словах того рода дотеперішне подвійне н заступлене скрізь поєдинчим по правилам, поданим у моїй граматиці на

стор. 38. нн: отже на прим. благословéно, неизречéно, смирéныя, ко йстинꙋ (із къ истинꙋ), але йстинный (із истиньнъ) і т. і.

Сполуки ск, сх перед ѣ в случаї другої паляталізації дають сц, на прим. дсцѣ (1. відм. дскà), пáсцѣ (від пáсха), одначе в зложен. деклін. перед и, ѣ твориться з неї ст через стс, на прим. людстíи, римстѣмь і т. і.

Староболгарську сполуку шт, витворену із спаляталізованого т та із сполук кт, ск, виражається через щ, що являється вже й в найдавнійших памятниках, на прим. хощꙋ, нóщь, йщꙋ, щедрóта і т. і.

Знаків наголосу в найдавнійших памятниках нема ніяких, а в теперішних книгах наголошуються слова по найбільшій части по правилам живої мови. Але що в ріжних мовах він ріжний, а навіть у тій самій мові не все однаковий, тому годі поставити якийсь спосіб наголошування для всіх мов загально відповідний.

Загалом треба держатися наголосу, який вже через довший час в церковних книгах устійнився.

Знаки наголосу лишаються в сім виданні такі самі, яких уживано досі, а саме: ´**оксія**, `**варія**, ^**камора**.

Для форми 4. відмін. одн. жен. р. ю҆̀же (від ꙗ҆̀же) ужито наголосового знака т. назв. апострофа ҆̀ для відріжнення її від ю҆̀же, бічної форми (з протетичним і) іменника оуже = *σχοινίον*, funis (Lexic. palaeoslov. Miklosich, p. 1163.).

Наголос форми 1. ос. множ. прямого (indicativus) та приказового способу (imperativus) помолимсѧ і просимъ (*δεηθῶμεν, αἰτησώμεθα*) зазначений в усіх загалом словянських церковн. книгах та в галицьких до Львівського Собору з 1891. р. на складах — мо —, про —. Згаданий Собор приписав для приказов. способу в єктенії мирній і просительній наголошування складів — лúм —, — сúмъ, отже помолúмсѧ, просúмъ. Одначе, що такого наголошування не можна поперти ніяким граматичним правилом, а традиція книг йому противиться, треба держатися загально принятого наголошування помóлимсѧ, прóсимъ. В єктенії сугубій мóлимсѧ (*δεόμεθα*) з наголосом на — ó — се форма прямого способу.

В українській вимові має — и — в приказовім способі звучати як і згідно з живою мовою та для відріжнення від таких самих форм прямого способу з вимовою и як и. Інші Словяни вимовляють те — и — в обох сих случаях як і, отже такого способу розріжнювання тих форм позбавлені.

Так названі атона, тобто безнаголосові слова, можуть мати наголос лише перед знаком перепинання.

Такі случаї бувають часто, але що злучник и҆, який відріжнюється від заіменника и҆̀ якраз браком наголосу, виглядавби перед знаком перепинання так само, як заіменник, не дано в сім виданні перед знаком перепинання наголосу ані на злучникови и҆, ані послідовно також на атонах не, но.

Що до знаків перепинання, то знак: відповідає грецькому знакови · і тому, як той, означає двоточку (:) та середний знак (;), а знаком питання є грецький знак ;, а ніколи теперішній (?), на прим. Что́ ти є҆́сть, мо́ре, ꙗ҆́ко побѣ́гло є҆сѝ.

Перепинання в дотеперішних книгах не відповідає зовсім граматичному звязкови слів та речень, воно пристосоване може радше до співу, а те утруднює часто належне зрозуміння даного висказу. Тому в сім виданні воно основно змінене відповідно до вимогів складні.

Наслідком того поставлено малі букви на початку членів Символа віри аж до 9-го члена: (о є҆ди́нꙋ, ст҃ꙋ́ю: включно, бо всі вони творять лиш одне речення з присудком вѣ́рꙋю; з тої самої причини малу букву на початку має й 12-ий член: и҆ жи́зни бꙋ́дꙋщагѡ вѣ́ка, що творить одне речення з 11-им членом, якого присудком є дієслово Ча́ю. Малою вкінці буквою зачинаються навіть такі возгласи, як: побѣ́днꙋю пѣ́снь пою́ще: и҆зра́днѣ ѿ пре́ст҃ѣй (в Васил. літург. со пре́ст҃о́ю) та в Василієвій літургії: дадѐ ст҃ы́мъ свои́мъ ᲂу҆ч҃нико́мъ и҆ а҆п҃ломъ, ре́къ: і тайні молитви: подо́бнѣ ча́шꙋ по ве́чери: и҆ сотвори̑ хлѣ́бъ ᲂу҆́бѡ се́й: а҆ є҆́же въ ча́ши се́й: преложи́въ Дх҃омъ Твои́мъ ст҃ы́мъ, ꙗ҆̑кѡже бы́ти причаща́ющимсѧ: ѿ ст҃ѣ́мъ І҆ѡа́ннѣ (Васил. съ ст҃ы́мъ І҆ѡа́нномъ), бо того вимагає звязок слів та будова речень. Одначе малі букви в усіх тих случаях дано червоні

На 6. стор. 16. ряд з гори протинку по слові Бж҃е треба счеркнути, а на 8. стор. 18. ряд та на 25. стор. 6. ряд з долини зам. по безболѣзнены дати по нашегѡ. На 94. і 185. стор. в Ѿче нашь бракує протинки по на нбси, бо наступне й не має значіння сполучаючого і, але означає „так“, яке відповідає як correlativum попередному порівняному ꙗкѡ.

На стор. 103. 11. ряд. з гори в возгласі Ꙗко Ты єси потрібна протинка по слові наше, бо наступне речення, хоч лучиться з попереднім через й, не є з ним. рівнорядне: се його вислід, наслідок, отже наслідкове, речення побічне (Łoś, Gramatyka starosłowiańska, стор. 205.).

Про менші переочення, які ще де знайшлисяби, як для річи нешкідні, ту не згадую.

Мова.

Деклінація.

6. відмін. одн. муж. і сер. р. іменникової, заіменникової та зложеної деклінац. кінчиться в староцерк. памятниках правильно на — мь з праінд. наростка —* mi (Brugmann o. c. § 469. 2.) по зредукованні ĭ на ь, на прим. міромь, блгогослвніемь, тѣмь, стымь і т. і.; окінчення — ь, має також 7. відмін. одн. муж. і сер. р. заіменникової і зложеної деклінації як утворений наростком —*smin (Brugm. o. c. § 502. 1.) по відпаденні на кінці — n і в середині — s — та зредукованні — ĭ на — ь, на прим. всѧкомь, всемь, стѣмь, бѫдѫщемь і т. і.

У деяких староцерк. памятниках рецензії болгарської та сербсько-хорватської (Супр., Ассеман., Псалт. Син., Мар.) являється також окінчення — мъ. Східнословянські памятники виказують зразу правильно — мь.

У сім виданні привернено всюди правильне — мь.

В 2. відмін. одн. і в 1. 4. множ. імен. з пнем на—ja— та — a — з попереднім спаляталіз. співзвуком і в 4. відмін. множ. імен. з пнем на — jo — та — o — з попередн. спаляталіз. співзвуком і окінчених на — тель, —арь принято всюди східнословянське окінчення — и, бо староцерковн. — ѧ, зглядно — ѩ булоби тепер вже неприємливе,

тому на прим. змїй, оу҆́трени, дꙋ́ши, нꙋ́жди, ѿде́жди, ѻ҆́ці́й, кни̑ви, рачи́й, созда́тели, мы̑тари і т. і.

В 5. відмін. іменників жен. р. — ĭ — пнів привернено правильну форму на — и зам. церковної на — е, отже крѣ́пости, не крѣ́посте (стор. 81. і 165.), а в 7. відмін. множ. на — ехъ зам. церковн. на — ѣхъ, на прим. ско́рбехъ зам. ско́рбѣхъ, не́мощехъ і т. і.

В 7. відмін. множ. — ѻ — пнів сер. р. первісне окінчення — ехъ (із — ьхъ) зам. церковн. — ѣхъ привернути вже годі, тому полишено на прим. на небесѣ́хъ, але в — н — пнів сер. р. се ще можливе, тому принято на прим. староцерк. кре́менехъ зам церковн. кре́менѣхъ.

В 7. відмін. множ. іменників на — тель, — арь допущено на стор. 153 форму по — і̯о — пням созда́телихъ, бо се правильна староцерк. форма, а тепер загально уживана на — ехъ по співзвук. пням являється щойно в XII. в.

В 1. відмін. множ. — і̯о — пнів з окінченням в однині на — ей, як і҆ꙋде́й, і҆ере́й, допущено зразу церков. форму на — іє, одначе в дальших аркушах залишено, бо вона староцерк. памятниками непосвідчена, і тому принято правильну форму на — и, отже не і҆ере́іє, але і҆ере́и.

1. відмін. множ. іменників на — тель має в староцерк. памятниках окінчення — ле, або л̑е (ліє), тому зам. церковн. форми слꙋжи́тели поставлено, почавши від 75. стор., форму на — е, по церков. правопис. — є.

2. відмін. множ. імен. муж. і сер. р. — і̯о — пнів та — о — пнів з попереднім спаляталіз. співзвуком, окінчений на — ей, знаходиться із староцерк. памятників лише в Ассем. Марк. 5. 26. мѫжеи, тому такої форми в сім виданні загалом не допускається, отже є на прим. ѻ҆те́цъ, коне́цъ, ло́жь і т. і.; в іменник. на — тель задержано проти правильного окінчення на — лъ — ль церк. окінчення на — ей, бо такі форми, як на прим. благодѣ́телъ(ь) та роди́телъ(ь), тепер вже разилиби.

В — ĭ — пнів можливі дві форми, а саме на — ей та на ій, і уживається обох з перевагою окінчення — ій, на прим. за́повѣдій; те саме відноситься також до — н — пнів муж. р., на прим. дні́й.

Пень — ӯ — це́рковь або це́ркви, староцерк. црькы, црькви і црьковь (ъ) має в сім відмінку в староцерковн.

правильну форму црькъкъ (Супрас.): З передслов. *crkŭŭ — от в праслов. і староцерковн. crkъvь, написане кирилицею црькъкъ. По звуковим правилам та правописови церковнослов. мови самозвукове r, значене в староцерковн. памятниках через рь, виражається через — ер, а ъ в міцній позиції вимінюється на повний самозвук о, яке знова в 2. відмін. множ. пишеться через ѡ, і так витворюється остаточно церковнослов. форма церкѡвъ, по своїй суті із староцерк. зовсім ідентична. Форми церквей та церквій, утворені по анальоґії — ї — пнів, другорядні, тому привернено форму властиву церкѡвъ.

В іменниках сер. р. — ĭjo — пнів ї в староцерк. памятниках виступає перед окінченням відмінків, або як повне и, або як зредуковане ь; задержано згідно з теперіш. станом церков. книг форму незредуковану, отже на прим. пѣніє, ѐѵліє, знаменіє, а не пѣньє, ѐѵльє, знаменьє.

В 6. відмін. множ. сих іменників являються часто в церковних книгах попри правильно окінчені на — ї и також форми на — ьми із спорадичних староцерк. форм на — ьими, — иими, утворених під впливом — ў — та — ї — пнів, на прим. оръжьими (Зограф.), оученийими, цѣсарьствийими (Супрас.).

У сім виданні задержано оба згадані окінчення рівнорядно, отже на прим. знаменїи і знаменьми, согрѣшенїи і согрѣшеньми і т. і.

В множині іменників сер. р. — о — jo — ĭjo — пнів поширився дуже вплив — а — пнів, а саме окінчення — амъ, — ахъ, на прим. лицамъ, сердцамъ нѣдрахъ, дѣйствахъ, распѧтїахъ, ѡбѧтїахъ, сердцахъ, жилищахъ, ложахъ і т. і., та — ї — пнів. в формах. на— ьми і — ехъ, на прим. сонмищехъ, торжищехъ і т. і.

Являється також спорадично форма 6. відм. на —ами, на прим. колѣнами, крылами, якої не можна ніяк допустити.

У сім виданні привернено всюди правильні староцерк. окінчення —омъ, —емъ, —ѣхъ, —ихъ.]

В 1. відм. одн. муж. р. прикметн. висшого степеня по зложеній деклін., що в староцерк. не ріжниться від форми по іменниковій деклінації, не дасться вже всюди привернути первісна староцерк. форма та муситься полишити й форма 4. відмінка на —шій у функції 1-го і 5-го, на прим. слад-

чайшїй Іисе, а не сладчай Іисе; так само треба часом конче приняти для 1. відм. дієприкметн. тепер. і минул. час. діяльн. I. форму 4. відмін. також на —шїй, на прим. слꙋжащїй дїакон зам. слꙋжай дїакон.

В 7. відмін. одн. муж. і сер. р. прикметників 1. степеня та дієприкметн. тепер. час. страд. по зложеній деклінац. на —мый, —мая, моє і минул. час. на —ный, —ная, —ноє та —тый, —тая, —тоє являються в тепер. церков. книгах також форми на —ом, на прим. римском, блаженном і т. і. та в 3. і 7. відм. одн. жен. р. на —ой, на прим. блаженной, избранной і т. і.

Се форми східно та полудневословянські (серб.-хорв.), утворені під впливом заімен. деклін., якого в староцерков. памятниках кромі 2. і 3. відм. одн. муж. і сер. р. ще не видко. Тому привернено всюди правильні форми по зложен. деклін. на —ѣмь, —ѣй, отже на прим. вселенстѣмь, блаженѣй і т. і.

Від таких слів, як многъ, дрꙋгъ, всякъ, коликъ, єликъ, толикъ, инъ, як заіменниково-прикметникових виразів, та числівника єдинъ форми заіменник. деклін. на —омь, —ой зовсім правильні, хоч і ту можливі також форми по зложен. деклін., а навіть по іменниковій, на прим. всяцѣмь і всякомь, всяцѣй і всякой, єдинѣмь і єдиномь, єдинѣй і єдиной, толикы вѣры і т. і.

В 3. і 7. відм. одн. жен. р. прикметн. 1-го степеня —ịa— пнів та 2-го степеня і дієприкмет. по зложен. деклін. тепер. і минул. час. діяльн. I. можна і треба привернути староцерк. окінчення — їй (в памятниках писане через —ии) і так зроблено в сім виданні на стор. 66. у слові вскончавшїйся (молитвѣ), одначе з огляду на те, що попередно кілька разів положено вже східнословянську форму на —ей, на прим. животорящей, полишено всюди окінчення —ей.

Так само треба на будуче в 7. відмін. муж. і сер. р. привернути староцерк. форму на —имь з українською вимовою и як і, бо се форма однакозвучна з формою 6. відмінка, в якім з українська треба вимовляти и як и. У сім виданні задержано ще східнословян. форму на —емь. на прим. вышнемь, стѣйшемь і т. і.

В 1. і 4. відм. множ. прикмет. —ịa— пнів 1-го степеня і 2-го та дієприкмет. жен. р. по іменниковій деклін. і в 4.

відм. множ. муж. р. (—ꙇ҄ѡ— пнів) допущена попри східнослов. —и— також форма на—ѧ з вимовою як я, зглядно а по сказаному на стор. 5. нн., на прим. до́бла, бо́лша, бы́вша і т. і.

Від числівника головного трі́є 2. відмін. староц. трии, —еи та від четы́ре четы́рь (ь) бувби тепер вже неприємливий, треба отже лишити церковні форми тре́хъ, четы́рехъ, однак задержати в 3. та 2. і 7. відм. староцерк. форми тре́мъ, тре́хъ з виключенням церк. форм трїе́мъ, трїе́хъ. Церковнослов. форми від числівників пѧ́ть — де́сѧть на —имъ, (3. відм.) і —ихъ (2. і 7. відм.) треба заступити староцерк. формами на —и, кромі случаю числівника самого без іменника, на прим. ѥди́нъ ѿ седми́хъ (по зложеній деклінації) попри правильн. седми́. Від де́сѧть уживається для вираження двох десяток двійні: 1. 4. 5. відм. —ти (—тѣ), 2. в. —тꙋ, 3. 6. —тьма, а для трох до девяти множнии: 1. відм. —те (—ти), 2. —тъ, 3. —темъ, 4—ти,6. —ты, 7. —техъ; зам. церков. форми десѧтми́ треба уживати лише староцерк. форми де́сѧты.

4. відмін. одн. заімен. й з при́менником къ звучить нь, яке пишеться з приіменником разом, а ъ в приіменнику вимінюється на повний самозвук о і так повстає форма ко́нь, писана досі в церковн. книгах хибно къ ѻ́нь. Ту н є складовою частию приім. къ, який мав первісно форму кън (з праінд. *on, Brugmann, o. c. § 594. 1.); по затраті почуття приналежности н до приіменника злучилось воно з формою заіменника и, яке вкінці зредуковалося на—ь.

Так само разом з приімен. къ треба писати ко́нже, 4. відмін. одн. відносного заіменника и҆́же, а не як досі, къ ѻ́нже, бо між формою ко́нь, а ко́нже ріжниця лише в частиці же на кінці.

Однак обі форми, ко́нь та ко́нже, можнаби писати також ко́-нь, ко́-нже, щоби через писання форми нь нже (ньже) разом з приіменником не затиралась етимольґія, як і інші відмінки заімен. и, ѩ, ѥ пишутся при приімен. къ окремо, хоч з його складовою частию н на початку.

Також по приімен. съ, первіс. сън, утворенім із праінд. *sōm, порівн. староінд. sám, smát, грец. ἅμα, ὁμοῦ, лат. semel, нім. samt, Brugm. o. c. § 619., мають форми згаданого заіменника на початку н етимольоґічно та й по інших, що н як своєї части складової на кінці ніколи не мали, до приімен. къ, съ анальоґічно, на прим. къ немꙋ, и҆зъ неѧ̀, оу҆ негѡ́же і т. і.

Конюґація.

Що до особових наростків, то в 1. і 3. ос. одн. безнаросткових дієслів ѥсмь, ꙗмь, дамь, вѣмь та имамь, що відміняється по їх анальоґії, і в 3. ос. множ. сѫть принято згідно з тепер. церковн. книгами і праслов'янським станом на кінці -ь, а в 1. ос. множ. окінчення -мы, що являється спорадично вже й в староцерк. памятниках (Зограф., Супрас.).

Для інших дієслів окінчення 3. ос. одн. і множ. на —ь, витвореного з праінд. — *ti — *nti, порівн. староінд. ásti, bhárati, sánti, bháranti та грец. ἐστί, φέρουσι, у сім виданні не привернено, бо ніякий словянський нарід кромі Українців змякчення ту вже не має, однак на будуче ліпше булоби таки його приняти, тим більше, що воно являється вже й в деяких старословянських памятниках, як Сав. кн., Псалт. Слуцький, Остром. і Арханг. Єванг. та інші східнослов. памятники.

В 1. ос. двійні годі вже усунути при підметах муж. і сер. р. церковнослов. наросток —ва, хоч староцерк. памятники виказують лише наросток —вѣ, тим більше, що в 2. і 3. ос. являється при підметах жен. р. спорадично вже в Супрас. і Сав. кн. та опісля поширюється щораз більше наросток —тѣ для відріжнення від наростка муж. і сер. р. —та: отже наросток —вѣ став наслідком того шляхом анальоґії до 2. і 3. ос. наростком при підметах жен. р., а для підметів муж. і сер. р. витворився новий наросток —ва.

Минулий недоконаний час (imperfectum) остається в сім виданні виключно в східнословянських стягнених формах на —ꙗхъ та —ахъ, на прим. идꙗхъ, глаголахъ, хвалѧхъ і т. і. Ті форми не противляться зрештою первісним формам на —ѣахъ, —ꙗахъ та — аахъ, бо зам. тих являються вже й в староцерк. памятниках стягнені форми на -ахъ, та —ѣхъ, з якого через фонетичне зазначення в східнословян. ѣ через ꙗ могла витворитись форма на —ꙗхъ.

В приказовім способі (imperativus) дієслів з наростком пня тепер. час. -о- е-, -но -не-, -i͡o-i͡e- виступає в церков. мові зам. правильного ѣ, зглядно и (у дієслів з наростк. -i͡o-i͡e-) в 1. ос. множ. часто е, згл. ѥ, на прим. припадемъ, рцемъ, воскликнемъ, воимемъ, воспоѥмъ, оутренюѥмъ і т. і., а в 2. ос. двійні та множ. також у дієслів з нарост-

ком -о-е-, -но-не- и зам. правильного ѣ, на прим. пріидите, воскликните і т. і.; у дієслів з наростком -іо -іе- и правильне, на прим. плачита (-ѣ), плачите, крыйта (ѣ), крыйте, купуйта (ѣ), купуйте і т. і.

В усіх тих случаях привернено правильне ѣ, тим більше, що в 1. ос. форми з -е, -іе затемнюють навіть значіння даного місця, бо такі форми однакозвучні з формами тепер. часу та без порівнання з грецьким текстом тяжко їх розріжнити.

У дієслів з пнем діеіменника на -и-(ї), а тепер. час. на ьі з передслов. -еі, на прим. бити, пити, лити і т. і. являється в староцерк. памятниках у формах, утворених від пня тепер. час., перед окінченнями -ь, або наслідком наступного і також и, на прим. пьіемъ і пиіемъ, приказ. спос. бьи і бий і т. і.

Добре буде впровадити і в церков. мові форми з ь, але в приказ. спос. мусить лишитися и у всіх числах та особах, отже на прим. пій пийва (-ѣ), пийта- (ѣ), піимъ, пийте, (в літургії), бо ту форми з ь, на прим. пьи, пьимъ, пьите, не далисяби тепер зовсім вимовити.

Те и вимовлялиби полудневі та північносхідні Словяни по своїм звуковим правилам як і, а Українці як и.

Дієприкметник тепер. час. страд. треба писати на кінці через -ъ, а не, як досі, через -ь для відріжнення його від однокозвучної форми 1. ос. множ. тепер. час., бо він утворений наростком праінд. — *mo-, з якого витворюється 1. відм. одн. муж. р. правильно на -мъ. Зрештою є й богато інших в мові однакозвучних форм і в письмі вони від себе нічим не відріжняються, тому нема ніякої потреби -ь-ом на кінці затирати етимольогії сеї форми: лишається отже на прим. хвалимъ, споклаланіаіемъ, сославимъ і т. і., а не хвалимь, споклаланіаіемь, сославимь.

Так само не можна давати на кінці -ь в дієприкметниках минул. час. діяльн. І., на прим. взємь, пріємь, воспріємь, бо вони утворені наростком -ъс, отже по відпаденні на кінці с лишається ъ.

Що могло ту спричинити форму на -ь супроти правильних таких самих форм від інших дієслів на -ъ, на прим. шедъ, рекъ і т. і., годі збагнути, адже о якесь відріжнення в сім случаї розходитись не могло, бо подібної форми до тої нема ніякої.

На кінці -ь мають правильно дієприкм. мин. час. діяльн. I. лише від дієслів з пнем дієімен. і тепер. час. на -и — (хвалю — хвалити), на прим. хваль попри хваливъ, поклоньса (писане тепер зам. -ь через ʾ), однак дієприкметники тепер. час. діяльн. тих дієсл. паляталізації співзвука не мають, тому хибна також форма тепер. книг така, як на прим. благословлѧ зам. правиль. благословѧ, якої й скрізь у сім виданні ужито.

Східнословянське окінчення дієприкметника тепер. час. діяльн. ѧ у дієслів з наростком пня тепер. час. -о -е — заступлено всюди правильним окінченням -ы, отже зам. градѧ-грады, живѧ — живы, жрѧ — жры і т. і.

Складня.

Що до складні, то звертається тут увагу передусім на уживання прикметників і дієприкметників по іменниковій деклінації (без родівника) та на заступство 4-го відмінка 2-им.

Безродівникової форми треба уживати завсіди, коли дієприкметник є присудком, або до присудка належить, а саме: в 3. відмінку незалежнім, т. назв. dativus absolutus, в конструкції 3. відмінка з дієіменником (dativus c. infinitivo) та подвійного 4-го відмінка предмету й присудка, і коли прикметник є придатком близше неозначеного іменника, на прим. Сїѧ̀ єсть и̂ прест҃ъ и̂ великолѣ́пна сла́ва Твоѧ̀. Наста́вшꙋ вре́мени сщ҃еннодѣ́йствїю. Сꙋ́щꙋ по́здѣ. Сотвори̂ со вхо́домъ на́шимъ вхо́дꙋ ст҃ы́хъ а҆́гг҃лъ бы́ти. Цр҃ковь непреобори́мꙋ ꙗ҆ви́ти. Человѣ́кꙋ нѣ́коемꙋ бога́тꙋ оу҆гобзи́сѧ ни́ва і т. і.

Однак що в множині 3. відмін. на — ємъ дієприкметників муж. р. по іменниковій деклінац. тепер вражавби, поміщено в літургії преждеосвящених на стор. 211. в 3. відмінку незалежнім форми зложеної деклінації на — имъ (предидꙋ́щимъ свѧщенно́сцемъ, лю́демъ па́дшимъ на лица и̂ молѧ́щимсѧ), та в новім виданні, коли вже в сім завернено церковну мову майже зовсім до первісного стану, буде можна й сю неправильність усунути,

Вкінці уживаються в іменниковій формі т. назв. присвійні прикметники (adiectiva possessiva) на овъ, а, о, инъ, а, о та утворені наростком — ю —, на прим. А҆́вельвъ, А҆враа́мовъ і А҆враа́мль, Госпо́день, со́тничь, ханане́инъ і т. і.

4. відмінок одн. муж. р. заступається вже й в староцерк. памятниках часто 2-им відмінком, однак в церков. мові поширилось дуже те заступство також у множині. Сю прояву церковної мови треба по змозі обмежити як найбільше, та є случаї, де завернути до первісного правила майже неможливе, на прим. на великім вході на літургії поминання: бл҃агоро́дныхъ и҆ при́снопомина́ємыхъ кти́торѡвъ и҆ бл҃годѣ́телей ст҃а́гѡ хра́ма сегѡ̀ и҆ всѣ́хъ ва́съ правосла́вныхъ хрⷭ҇тїа́нъ в формі 4. відмінка вражалоби тепер чимало.

НАУК. ТОВ. ІМ. Ш...

Зміни в тексті.

На основі грецьких книг змінити було треба:

Вече́рнѧ.

Стор. 3. Мл҃тва ѕ҃. По всѧ́ческаѧ перед и҆ додано по грецьк. Евхол. и҆̀же, бо те и҆ не сполучаюче, лише степенуюче, що означає „також“.

Зам. ѡ҆бѣща́нноє цр҃ство ѡ҆бѣща́нными на́мъ бл҃гы́ми (*διὰ τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν* по римськ. Евхол. з 1873. р.) переложено через оу҆жѐ дарова́нными на́мъ бл҃гі́ми (*διὰ τῶν ἤδη κεχαρισμένων ἡμῖν ἀγαθῶν* по царгород. Єратіконови з 1895. р.); так само и҆ пꙋтесотвори́вый на́мъ (*ὁδοποίσας ἡμῖν* по римськ. Евхол.) заступлено перекладом по царгород. Єратік. (*ποιήσας ἡμᾶς*) сотвори́вый ны, бо в обох тих місцях змисл із царгород. жерела виходить ліпший.

Стор. 4. і 5. Єктенія мирна: В 7-м прошенні за грецьке *εὐφορία* поставлено згідно з іншими словянськими текстами и҆зоби́лїи = добрий видаток, достаток, а в 8-м прошенні дотеперішне трꙋжда́ющихсѧ заступлено через стра́ждꙋщихъ - *καμνόντων* в значінні тих, що в стражданні, у злиднях.

В 9. прошенні по гнѣ́ва додано згідно з грецьк. жерелами бѣды̀ = *κινδύνου*.

Зам. са́ми себѐ положено са́мы себѐ, бо се 4. відмін., в грецьк. *ἑαυτοῖς*. 4. відмінком є також дрꙋ́гъ дрꙋ́га, [грецьк. *ἀλλήλους*, а підметом речення є мы̀, укрите в дієслові присудкови — предади́мъ.

Стор. 6. Прокімен в понеділок: Сті́хъ зам. оу҆слы́ша мѧ Бг҃ъ: положено для більшої ясности оу҆слы́шалъ мѧ

ієси, Бже: (2. ос. perfecti), бо ту грецькі тексти (Часослов католицький, вид. у Римі 1876 р. і незєдинених Греків, вид. у Венеції 1884. р.) мають εἰσήκουσάς μου Θεός: — отже дієслово є в 2. ос., яка в словян. аористі від 3. не ріжниться, а й слово Θεός, ужите в значінні 5. відмінка, розпізнання особи дієслова не влекшує. Що правда в Vulgat -і (Ps. IV. 2.) знаходимо: „Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiae meae“, одначе зараз в наступних стихах: „in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei et exaudi orationem meam“.

Хоч така зміна осіб у реченнях, що йдуть по собі безпосередно, еврейській мові не противиться, однак правдоподібнійша ту традиція згаданих грецьких текстів по перекладови Сімдесяти (Septuaginta), близшому що до часу еврейському оригіналови, ніж латинська Vulgata.

Стор. 8. У возгласі Бѹди держа́ва зам: препросла́влена (δεδοξασμένον) положено просла́влена, бо грецька редуплікація окремого перекладу через пре- не вимагає з огляду на приставку про—, яка вже сама вистарчає до вираження інтензивности значіння, що міститься в грецькій редуплікації (Dr. H. Hirt, Griechisch. Laut- und Formenlehre § 426.).

Стор. 9. і 10. В ектенії литійній дотеперішне слово славя́нскихъ заступлено старословянським слове́нскыхъ (словѣ́нскыхъ).

Стор. 11. Молитву благословлення хлібів змінено по грецьким жерелам задля слів ὁ εὐλογήσας τοὺς πέντε ἄρτους ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πεντακισχιλίους (ἐξ αὐτῶν, царгор. Єрат.) χορτάσας, αὐτὸς εὐλόγησον: на блгослови́вый пя́ть хлѣ́бωвъ въ пѹсты́ни и҆ пя́ть ты́сящь ѿ ни́хъ насы́тивый, са́мъ блгослови̑: Перед отпустом зам. Сы́й блгослове́нъ и҆ препросла́вленъ Хрто́съ Бгъ на́шъ: положено Сы́й блгослове́нъ Хрто́съ Бгъ на́шь по грецькому: Ὁ ὢν εὐλογητὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν: Ли́къ: Сла́ва: И҆ ны́нѣ: Гдⷭ҇и, поми́лѹй. г҃. додано Влⷣко, блгослови̑. — по грецьк. Δέσποτα, εὐλόγησον. Із сторони хору Влⷣко се зворот до священика і тому те слово ту зовсім на місци, колиж священик відчитує часослов сам, то як його зворот до Бога вистарчає вже Гдⷭ҇и, а тоді блгослови̑ є другим присудком до спільного в тім реченні укритого підмету ты̀.

Молитва св. Єфрема в 1-й части звучить так: Гдⷭ҇и и҆ влⷣко животà моегѡ̀, дꙋ́ха ᲂу҆ны́нїѧ, лихода́ѧнїѧ, властелю́бїѧ (ліпше любовла́стїѧ по Miklosich, Lexicon, pag. 352.) и҆ праздносло́вїѧ не да́ждь ми, по грецьким згад. часословам: *Κύριε καὶ Δέσποτα τῆς ζωῆς μου, πνεῦμα ἀργίας καὶ περιεργίας, φιλαρχίας καὶ ἀργολογίας μή μοι δῷς.* Слово *περιεργία* означає латинське nimia cura та є повним противенством до ᲂу҆ны́нїе - лінивство, неробство, яке з дотеперішним небреже́нїе рівнозначне, так що виходить з того тавтольоґія.

В 2-й части пропущено дотеперішне смире́номꙋ, бо того слова в грецьких текстах нема.

Стор. 12. і 13. Молитва Всестⷭ҇а́ѧ Трⷪ҇це переложена від слів блⷣговоли́ ᲂу҆́бо в цілости наново із грецьких часословів так: и҆ ѡ҆ мнѣ̀ грѣ́шнѣмъ: ᲂу҆́тверди̇̀, вразꙋми̇̀ се́рⷣце моѐ и҆ всю̀ мишлимѝ сквѐрнꙋ: просвѣти́ ми смы́слъ, ꙗ҆́кѡ да всегдà сла́влю, воспѣва́ю, покланѧ́юсѧ и҆ глаго́лю: *εὐδόκησον δὴ ἐπ᾽ ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ· στήριξον, συνέτισον τὴν καρδίαν μου καὶ πᾶσαν περίελε μου τὴν βεβηλότητα· φώτισόν μου τὴν διάνοιαν, ἵνα διαπαντὸς δοξάζω, ὑμνῶ, προσκυνῶ καὶ λέγω·*

Стор. 15. Стїхъ г҃. переложений з грецьк. часословів: *Οὕτως ἀπολοῦνται* (futurum, не optativ., або imperativ., що означавби по теперішному да погы́бнꙋтъ) через: Та́кѡ погы́бнꙋтъ грѣ́шницы (*οἱ ἁμαρτωλοὶ*) ѿ лицà бж҃їѧ (*ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ*) и҆ пра́ведницы (*καὶ οἱ δίκαιοι*) да возвесела́тсѧ (*εὐφρανθήτωσαν*, imperat., отже да). Vulgata має: „sic pereant peccatores a facie Dei. Et iusti epulentur“... Одначе грецьке *ἀπολοῦνται* (futur.), по словян. погы́бнꙋтъ, можна оправдати передусім тим, що, коли в усіх 3-ох перших стихах 67. псальма, з якого 2.-го й 3.-го стиха взяті слова: Та́кѡ погы́бнꙋтъ грѣ́шницы ѿ лицà бж҃їѧ и҆ пра́ведницы да возвесела́тсѧ, кромі прямого та приказового способу нема ніодного способу бажання (optativ-a), то не повиннаби стояти й форма *ἀπόλοιντο*, а радше прямий спосіб *ἀπολοῦνται*, а відтак тим, що оба згадані грецькі тексти, римський і венетський, мусіли опиратися на якімсь певнім жерелі, коли оба, хоч оден принятий католиками, а другий незєдиненими, зі собою згоджуються.

Оутренѧ.

Стор. 18. Млтва д҃. кінчиться в грецьк. Евхол: *ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.* — і тому по словянськи поставлено: и́мѧ Твоѐ, Оц҃а и Сн҃а и ст҃а́гѡ Дꙋ́ха, нн҃ѣ и при́снѡ и во вѣ́кы вѣкѡ́въ, а҆ми́нь. — з пропущенням дотеперішних слів ꙗ҆ко Бг҃ъ мл҃ти и щедро́тъ и чл҃вѣколю́бїѧ е҆си̑, и Тебѣ̀ сла́вꙋ возсыла́емъ:

Млтва е҃. 4. ряд: оутренаѧ друкарська похибка зам. оутренѧѧ.

Стор. 19. Млтва ѕ҃. 2. ряд: зам. и Тебѣ̀ мо́лимсѧ (*καὶ σὲ ἱκετεύομεν*) має бути ми́лисѧ дѣ́емь (ми́лы друкарська похибка ы зам. и), бо *ἱκετεύω τινά* означає ми́лъ дѣюсѧ з 3. відмін., порівн. стр. 88. в літургії Золотоуст.: и мо́лимъ и ми́лисѧ дѣ́емъ (*καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν*).

Стор. 22. Прокі́мени воскре́снїе зам. воскре́снїи похибка складача.

Стор. 23. Перед евангелієм зам. дотепер.: И ѡ е҆́же сподо́битисѧ на́мъ слы́шанїю ст҃а́гѡ е҆ѵ҃лїа ми́ромъ Гд҃а Бг҃а моли́мъ поставлено по грецьким жерелам: И ѡ, е҆́же сподо́битисѧ на́мъ слы́шанїю ст҃а́гѡ е҆ѵ҃лїѧ Гд҃а, Бг҃а на́шего, (ѡ друкарська похибка) мо́лимъ (*καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι ἡμᾶς τῆς ἀκροάσεως τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου τὸν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἱκετεύσωμεν.*).

Стор. 26. Главы̑ на́ша, не, як досі, ва́ша, Гд҃е́ви прикло́нимъ, а не приклони́те (*Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν*); так само й в вечерні на стор. 8. і 10.

Возглас: Твое́ бо е҆сть: не, як досі: И҆бо Твоѐ е҆сть, бо и҆бо означає *καὶ γάρ* (Miklosich, o. c. p. 236), а ту грецькі тексти мають: *Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν.*

Стор. 28. Въ тꙋ̑юже недѣ́лю ве́чера и понедѣ́льникъ: в отпусті зам. поставленого прихода́й ліпше буде града́й.

Въ ст҃ы́й и вели́кый четверто́къ: пропущено пречⷭ҇тыѧ Своеѧ Мт҃ре.

Стор. 33. При кінці молитви Бж҃е дꙋхѡвъ: по слові е҆ди́нъ треба пропустити Гд҃и.

Стор. 40. ꙗ҆́снѡ оуслы́шимъ, а не да оуслышимъ, бо в грецьк. тексті є futurum *ἀκουσόμεθα.*

Стор. 41. спогребахуся, а не спогребохуся, бо в грецькім тексті є imperfectum *συνεθαπτόμην*.

Стор. 42. В ірмосі и-ої пісні канона зам. дотепер. Црь и Гдь поставлено црь и господь, бо ті слова не відносяться до Ісуса Христа, але до день, як показує змисл та грецьк. текст з огляду на *ἡμέρα* в жен. р. *ἡ βασιλὶς καὶ κυρία*; се значить: перший день у тижні (іедину суббwтъ), тобто неділя, в якім Христос воскрес із гробу, се неначе цар та володар усіх інших днів.

Літургії.

Стор 55. Зам. Блгословенъ Бгъ нашъ, сице изволивый, всегда: з грецьк. тексту царгор. Єратікона; *Εὐλογητὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ οὕτως εὐδοκήσας· δόξα σοι* та згідно з болгарським Служебником з 1924 р. положено: Благословенъ еси, Христе Боже нашъ, иже сице изволивый, слава Тебѣ: всегда, нынѣ и присно и во вѣки вѣкwвъ, аминь.

Стор. 60. зам. держава несказанна положено по грецьк. *κράτος ἀνείκαστον* та по словянським текстам держава безприкладна, incomparabilis, укр. незрівнаний.

Стор. 63: Зам. поставивый на небесѣхъ чины з грецьк. *καταστήσας ἐν οὐρανοῖς τάγματα* положено по словянським текстам составивый чины.

Стор. 64. Зам. сослужащихъ намъ и спрославляю-щихъ дослівно з грецьк. *συλλειτουργούντων ἡμῖν καὶ συνδοξολογούντων* та згідно із словянськими текстами: сослужащихъ намъ и сославословящихъ.

Стор. 65. і 66. В молитві Трисвятого додано иже (грецьк. *ὁ*) перед дающій, а форму дієприкметника тепер. часу полагающій заступлено по грецькому текстові *θέμενος* (particip. aor.) через положивый.

Стор. 67. Зам. во еже разумѣти евангелская твоя проповѣданія, вложи по грецькому *εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἔνθες*: та згідно із словян. текстами положено въ евангелскихъ Твоихъ проповѣданій разумѣніе. вложи:

Стор. 68. У возгласі Бгъ млтвами: слова и всехвалнаго згідно з грецьк. і словян. текстами пропущено.

Про інші текстові зміни аж до 71. стор. не згадую, бо вони належать не так до тексту, як радше до самої річи.

Стор. 71. В молитві за оглашених зам. смирє́ныѧ, яке лишилося по дотепер. смирє́нныѧ, повинносябуло положити смирє́наѧ, бо в грецьк. тексті є τὰ ταπεινά, сер. р., хоч ту муж. р. виражає ту саму гадку.

Стор. 75. Текст херувимської пісні: пѣ́снь припѣва́юще, всѧ́коє ны́нѣ житє́йскоє ѿложи́мъ попечє́нїє: ꙗ́кѡ да Цр҃ѧ̀ всѣ́хъ подъи́мемъ, а҆гг҃льскими невидимѡ дорѷноси́ма чи́нми. — подано по грецькому текстови римського Евхологіона: ὕμνον προσᾴδοντες, πᾶσαν νῦν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν· ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξώμεθα, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Дотеперішний словян. текст ꙗ́кѡ да Цр҃ѧ всѣ́хъ подъе́млюще опертий на грецьк. тексті ὡς ὑποδεξόμενοι. Що правда грецька конструкція дієприкметника будучого часу з ὡς виражає те саме, що намірове речення, одначе в словянській мові такої конструкції зі значінням наміру нема, тому муситься ужити речення намірового зі злучником ꙗ́кѡ да з дієсловом у прямім способі, тим більше, що й грецький текст римськ. Евхолог. має ту намірове речення по правилу грецької складні в сім місці зі способом можливим ὑποδεξώμεθα.

Переважно уживане в Галичині в херувимській пісні слово печа́ль заступлено за іншими словян. текстами словом попечє́нїє. Печа́ль означає передусім грецьк. λύπη, лат. tristitia, смуток, і в такім значінні його загально береться. Попри те означає воно також скруту, грецьк. θλῖψις, латин. неклясич. tribulatio, відтак грецьк. ἀθυμία, латин. animus afflictus, неклясич. afflictio, упадок духа, пригноблення, зневіру, знеохоту, а вкінці також журу, грецьк. φροντίς, μέριμνα, латин. cura. Слово попечє́нїє являється вже в Супрас. у значінні commiseratio, будження жалю, пожаління, а в значінні жури щойно в пізнійших памятниках. Однак що ту розходиться не о вираження смутку, але журливих гадок про земські річи, ужито слова попечє́нїє, бо воно виразнійше те висказує, ніж печа́ль, і тому більше відповідає грецьк. μέριμνα, а зрештою воно приняте й в одній із нотних композицій літургії.

Дотеперішна форма 6. відм. множ. чи́нми має єрик (ʼ), одначе хибно, бо той знак мякчивби н, та саме задля

того вимовляють його в нас із змякченням. З того виходилоби, що се форма, утворена під впливом -ї- пнів (го́сть— го́стьми), коли міжтим се правильна форма -ꙋ- пня, яка в староцерковн. мові писалася з ъ-ом в середині, отже чинъми, з чого по теперішному правописови є чи́нми. Можнаби остаточно дати на н паєрик (˘), але того знака вживається зам. ъ лише на кінці приставок у зложених словах та на кінці слів.

Стор. 78. Бл҃гоѡбра́зный І҆ѡ́сифъ зам. покры́въ положи́ поставлено погре́бъ положи́ на основі грецького *κηδεύσας ἀπέθετο*, бо *κηδεύω* у відношенні до помершого означає нім. einen Toten bestatten, Griechisch. Handwörterbuch v. Dr. W. Gemoll, p. 435., sepelire, exsequias facere, староцерк. погрети, церк. погребсти́, укр. похоронити, справити похорон, проводи, відправити похоронні обряди. Також іменник *κηδεία*, староцерк. погребе́нїе означає не лише латин. sepultura, похорон як закопання, але також exsequiae, Leichenbegängnis (Papé, o. c. p. 1718.), послідний провід, похоронні обряди (Miklosich, o. c. p. 590.), і в такім саме значінні уживається слова погребе́нїе в богослуженні.

З огляду на те цілий тропар Бл҃гоѡбра́зный І҆ѡ́сифъ означає: Благородний Йосиф, пречисте Твоє тіло з дерева знявши, плащаницею чистою та похощами обложивши, по довершенні похоронних обрядів у новім гробі положив.

Через слово ѡ҆вві́въ виражене грецьке *εἰλήσας* від *εἰλέω, εἴλ (λ) ω* окружити, обвити, обложити), яке відноситься і до *σινδόνι καθαρᾷ* = плащани́цею чи́стою і до *ἀρώμασι* = вонія́ми, украïн. пахощами, по якім має бути протинка, а *κηδεύσας*, як сказано висше, не можна перекласти інакше, як через погре́бъ = похоронивши в значінні довершення похоронних обрядів, тим більше, що се particip. aorist., яке в відношенні до *ἀπέθετο* означає дійство випереджуюче, отже не може означати: по-у-за-крив, та щойно опісля положив.

Стор. 82. при По́нтїи Пила́тѣ, а не, як досі, Понті́йстѣмъ, бо понтійський називається по грецьки *Ποντικός*, а по латински Ponticus. *Πόντιος*, латин. Pontius, се римське родове імя (nomen gentilicium), а Пилат, грецьк. *Πιλᾶτος*, лат. Pilatus = ратішник, від pilum = ратище, се його прізвище

(cognomen); властивого імени (praenomen), на прим. Caius, Lucius, Marcus і т. і., того римського намісника не передано.

Стор. 85. Зам. дотепер. ꙗ҆́коже Сн҃а Твоегѡ̀ є҆диноро́днаго да́лъ є҆сѝ згідно з грецьк. ὥστε δοῦναι та з іншими словянськ. текстами положено ꙗ҆́коже да́ти.

Стор 86 Зам. дотепер. Та́кожде и҆ ча́шꙋ по ве́чери положено згідно з літургією св. Василія та грецьким ὁμοίως в обох літургіях подо́бнѣ и҆ ча́шꙋ.

Стор. 88. Зам. по ѡ҆бновѝ на́съ положено згідно з грецьк. ἐγκαίνισον ἡμῖν ѡ҆бновѝ въ на́съ, бо в грецьк. мові дієслова, зложені з приіменником ἐν, лучаться з 3. відм. без окремого повторення того приіменника, а в словян. мові треба часом приіменник въ поставити, а зрештою в грецьк. тексті є ту 3. відмін. ἡμῖν, а не 4. ἡμᾶς. По анальогії до тропаря Томиної неділі: дꙋ́хъ пра́вый ѡ҆бновлѧ́ѧ на́мъ (πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαινίζων ἡμῖν) можнаби і ту перекласти через сам 3. відмін. на́мъ, одначе приіменниковий зворот висказує гадку виразнійше. Такий 3. відм. без приімен. з огляду на зависимий від дієслова 4. відмін. близшого предмету бувби 3-м відмінком предмету дальшого.

В 50-м псальмі в реченні: дꙋ́хъ пра́въ ѡ҆бновѝ во ᲂу҆тро́бѣ мое́й (πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν ἐγκάτοις μου) 3-й відмінок з приіменником се прислівникове пояснення місця.

Стор. 90. Зам. дотепер. всѧ́кое є҆пⷭ҇ство правосла́вныхъ правопра́вѧщихъ: положено правосла́вное, правопра́вѧщее: в грецьк. тексті πάσης Ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων — весь православний єпископат, τῶν ὀρθοτομούντων у множині κατὰ σύνεσιν з огляду на збірне значіння іменника ἐπισκοπή. Дотеперішн. словян. текст мігби вводити хибну гадку, навіть еретичну, протестантську, немовби збір вірних правив як слід словом Божої правди.

Стор. 94. В Ѻ҆́ч҃е на́шь: зам. ꙗ҆́коже и҆ мы̀ положено ꙗ҆́кѡ и҆ мы̀ згідно з грецьким ὡς та староцерк. рукописом Остромирового Євангелія.

Стор. 97. Зам. дотепер. всегда̀ ꙗ҆дóмь положено всегда̀ ꙗ҆до́мый, бо се під оглядом складні рівнорядний з усіми іншими дієприкментниками в тім реченні дієприкметник придатковий (participium attributivum), який по правилу староцерк. і церковн. мови уживається у формі зложеної деклінації, тобто, як і в грецькій мові, з родівником (ὁ πάν-

τοτε ἐσθιόμενος). Словянський текст ѡ҆сѷ҃ѧ́ющїй згідний з грецьк. царгородським *ἁγιάζων*, від грецьк. Евхол., вид. в Римі, в сім місці ліпшим, бо римський текст словами *ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας ἁγιάζει* — (ѡ҆сѷ҃ѧ́етъ) висказує: Божий Агнець роздроблюється й розділюється, а всетаки причасників освячує. Однак *ἀλλά* в такім значінні, по твердженні Раздроблѧ́етсѧ и҆ раздѣлѧ́етсѧ обмежуюче, лучилосьби з *ὅμως* = однак, всетаки, або *τοι* = справді, очевидно, або *γε* = бодай, Griechisch. Handwört. Gemoll, p. 34. s. v. *ἀλλά*, але що ту ніякої з тих частиць нема, є воно протиставним до попереднього поняття запереченого никогдаже и҆ждивѧ́емый, а з того виходить гадка така: Роздроблюється Божий Агнець, що все споживається та ніколи не зуживається, але причасників освячує.

Стор. 100. Зам. дотепер. Сѐ прикоснꙋсѧ поставлено Сїѐ прикоснꙋсѧ, щоби, хто не бачив грецького тексту *Τοῦτο ἥψατο*, не думав, що слово сѐ означає **отсе**, грецьке *ἰδού*, лат. ecce, а прикоснꙋсѧ се 1. ос. одн. будучого часу. Сїѐ таку гадку виключає зовсім, бо кождий бачить легко, що сїѐ є підметом, а прикоснꙋсѧ мусить бути, як до него присудок, 3. ос. одн. аористу.

Стор. 101. Сѝ є҆́сть се похибка по дотеперішній церковн. мові (прим. Служебн. львів. з 1905. р. стор. 373 і 374, або петербургський з 1890. р. лі́стъ ҃іа: сі́есть), яку на будуче треба усунути. Той вираз утворений на подобу слова сі́рѣчь, зовсім правильного, бо рѣчь се іменник жен. р., а до него належний заімен. сі́й має в староцерк. в жен. р. форму си, однак при дієслові є҆́сть потрібний заіменник, як підмет сам без іменника, в роді середнім, отже сѐ або сїѐ є҆́сть.

Стор. 105. В отпусті перед словом поми́лꙋетъ додано да, бо ту в грецьк. тексті є спосіб бажання (optativus) *ἐλεήσαι καὶ σώσαι*. Що правда, грецький спосіб бажання віддається в словянськ. мові також через будучий час, одначе да зі способом прямим виразить ліпше в сім місці бажання.

Стор. 106. Слово жи́тельство означає державу, та іншого слова, коли ходить о назву републики, церковнослов. мова не має; воно відповідає грецькому *πολιτεία*, як саме й тепер називає себе грецька републиканська держава. Монархія називається *βασιλεία*, словян. ца́рство.

Стор. 163. По слові Бл҃говоли́ додано ѹ҆́бо по грецьк. текстови *εὐδόκησον δή*...

Стор. 168. По словах во всѧ́ко вре́мѧ по грецьк. текстови ва́ко лиш оден раз.

Стор. 172. Зам. ꙗ́ко не ба́ше мо́щно положено занѐ не бѧ́ше мо́щно по грецькому *καθότι*, Miklosich, Lex. р. 235. і Болгарськ. Служебник з 1924 р.

Зам. дотепер. пе́рвенствꙋай положено пе́рвствꙋѧй, бо лише слово пе́рвствовати в значінні грецьк. *πρωτεύειν* є староцерковн., а не пе́рвенствовати (Miklosich, o. c. p. 715).

Стор. 173. По слові багодари́вх бракує протинки.

Стор. 174. Зам. дотепер, приносѧ́ще положено прино́симъ проти грецьк. Евхол., вид. в Римі, та проти дотепер. словянськ. текстів на основі царгород. Єратікона *προσφέρομεν*, бо слова Твоѧ̑ ѿ Твои́хъ Тебѣ̀ прино́симъ ѡ҆ всѣ́хъ и҆ за всѧ̑ є в Василієвій літургії закінченням попередної молитви Сїѐ твори́те, а там в реченні Помина́юще оу҆бо аж до слів второ́е прише́ствїе нема ніякого т. назв. verbum finitum, тобто дієслова присудка, який очевидно мусить бути в формі прино́симъ, коли словами Твоѧ̑ ѿ Твои́хъ те ціле речення вже кінчиться. Присудком того речення не можуть бути щойно слова пое́мъ, багослови́мъ і дальші у відповіди хору, бо молитва священика мусить бути і є завсіди висказана цілим реченням, а відповідь хору се лише коротке, остаточне його закінчення та вислід з него, на прим. А҆ми́нь, Тебѣ̀, Гдⷭ҇и, И҆ дꙋхови твоемꙋ, Ѻ҆ц҃а̀ и҆ Сн҃а и҆ ст҃а́го Дꙋ́ха, Тр҃цꙋ ст҃ꙋю и҆ нераздѣ́льнꙋю, або висказується часом реченням із своїм окремим присудком, на прим. Гдⷭ҇и, поми́лꙋй, Ѻ҆́ч҃е на́шь по возгласі И҆ сподо́би на́съ, Ва́ко, Досто́йно е҆́сть по и҆зра́днѣ, Тебѐ пое́мъ по Твоѧ̑ ѿ Твои́хъ і т. і. яке не є ніколи доповненням недокінченої гадки (речення) в молитві священика, а висказує лише гадку, що стоїть у тісному льоґічному звязкови з гадкою, висказаною словами священика. Зрештою форма приносѧ́ще неможлива також з огляду на попередний дієприкметник Помина́юще по причині браку злучника и҆, якого ту ніякий грецький текст не має, а якби справді мала стояти форма приносѧ́ще, то два рівнорядні дієприкметники лучилисьби зі собою через и҆.

Стор. 175. Призвання святого Духа словами: Гдⷭ҇и, и҆́же прест҃а́го Твоегѡ̀ Дꙋ́ха: ту і в літургії Золотоустого на стор·

88, се вставка, яка перериває звязок речень, серед котрих вона положена. Знаходиться вона не лише в наших виданнях, але й в Goar-а та в грецьк. Евхолог., вид. в Римі, і в петербургських текстах та в болгарськім. Щоби нею не перериваєся звязок в тексті літургій, уміщено її в болгар. Служебнику перед молитвами: Єще приносимъ Тебѣ: (Золот.) та: Сегѡ ради, Влко престый: (Васил.).

У сім виданні напечатано її інакшими буквами, як згадані молитви та без огляду на перепинання в головних літургійних молитвах так, що кождий пізнає зараз, що се вставка, а не справдішний текст літургії.

Царгородський Єратікон її не має, одначе з огляду на те, що в усіх інших текстах вона знаходиться, добре буде й на будуче в нас її задержати або в спосіб, поданий у сім виданні, або, як в болгар. Служебнику, перед згаданими молитвами в обох літургіях.

Стор. 176. Зам. со всѧкимъ дѹхомъ праведныхъ въ вѣрѣ скончавшихсѧ поставлено со всѧкымь дѹхомь праведнымь, въ вѣрѣ совершившимсѧ (*μετὰ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τετελειωμένου*) в значінні: з усяким духом праведним, у вірі досконалим. Латинський переклад Goar-а, p. 62. і 144. має ту слово in fide consummatus, що означає по німецьки auf den Höhepunkt gebracht, zur höchsten Vollendung gebracht, vollendet, vollkommen, україн. досконалий (Lateinisch-Deutsch. Handwörterbuch v. K. E. Georges, p. 567).

Переклад Макса, кн. саксонського з 1908 р. подає in fide perfectus, яке означає vollkommen, vollendet таксамо, як consummatus (Georges, o. c. p. 1878.). У нас розуміють через те слово померших, на прим. І. Огієнка, Переклад літургії св. Івана Золот. стор. 66. Одначе без огляду на латинські переклади через consummatus та perfectus не можна ту розуміти померших, бо й саме слово грецького оригіналу *τετελειωμένος* такого змислу не допускає. Слово *τελειοῦσθαι* попри перше значіння кінчитися означає переносно також дійти до моральної досконалости, zur moralischen Vollendung gelangen. (Грецьк.-нім. великий словник W. Papé, стор. 1849.), по словян. совершитисѧ (Miklosich, o. c. p. 914. s. v. съвръшити), а ніколи не значить умирати. По тій причині

треба було й в літургії Золотоуст. на ст. 89. поставити въ вѣрѣ совершившемся зам. скончавшемся.

Відповідно до сказаного про значіння дієслова *τελειοῦσθαι* треба також у похоронній стихирі: Со дѹхи праведныхъ скончавшихся дѹшѹ раба Твоегѡ, Спсе, ѹпокой: (*Μετὰ πνευμάτων δικαίων τετελειωμένων τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, Σῶτερ, ἀνάπαυσον*) слово скончавшихся змінити на совершившихся і тоді ті слова будуть значити: „З духами праведників досконалих душі слуги Твого дай спочати, Спасе.“

Стор. 177. Поминання живих і померших, висказані словами: ѡ спасеніи: та ѡ ѹпокоеніи: аж до Бже нашь, се вставка, яка перериває попередне речення и помяни всѣхъ прежде ѹсопшихъ въ надеждѣ воскресенія жизни вѣчныя, що кінчиться словами: И ѹпокой ихъ (грецьк. множ. *αὐτούς*), идѣже присѣщаетъ свѣтъ лица Твоегѡ. Ся вставка навіть незручна, бо нема в ній ані ніякого виразно положеного присудка, ані такого, якого можнаби догадатись з попередного речення. Тому треба буде ті поминання в новім виданні або дати інакшими буквами, на початку обох великими, як зроблено із висше згаданою вставкою слів: Гди, иже престаго Твоегѡ Дха: та перед И ѹпокой ихъ з задержанням дотепер. ихъ зам. ихъ по грецк. *αὐτούς* дати двоточку і поставити малу букву и, бо ним, як сказано висше, зачинається дальший тяг речення и помяни, всѣхъ прежде ѹсопшихъ: або поставити ті поминання щойно по словах Еще молимся Тебѣ перед Помяни, Гди: і тоді булаби будова цілого речення правильна.

В літургії Золотоустого ті поминання злучені що до грамат. конструкції зі словами Еще приносимъ Ти словесную сію слѹжбѹ ѡ иже: изряднѣ ѡ престѣй: та ѡ стѣмь Іѡаннѣ: на стор. 89. 90. зовсім правильно. У сім виданні узгіднено ті поминання в обох літургіях, треба було лише по словах Бже нашь дати в обох літургіях протинку, а по ній в Василієвій літургії поставити мале и.

Стор. 184. ниже немощна дѹшею и тѣломь (*μηδὲ ἀσθενῆ ψυχῇ καὶ σώματι*) полишено за дотеперіш. текстом без потреби быти, неначеби мав бути accusativ. c. infinit.,

конструкція, хоч не зовсім лиха, однак таки менше добра; в грецьк. книгах стоїть правильний подвійний accusativ.

Стор. 184. Зам. достойнѣ пріимати надеждꙋ стыни Твоихъ поставлено по грецьк. текст. *ἀποδέχεσθαι τὴν μερίδα τῶν ἁγιασμάτων σου* та по болгарськ. Служебн. часть стыни Твоихъ.

Стор. 189, 101, 219. Зам. дотепер. Со страхомъ Бжїимъ и съ вѣрою приступите згідно з іншими словян. текстами та грецькими: *Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε* поставлено: Со страхомь Бжїимь, вѣрою и любовїю приступите. Те вчинити треба було тим більше, що пресвята Евхаристія звісно тайна найбільшої любови Христа до людий.

Стор. 191. Зам. въ Ѿгнанїе всякїя противности поставлено по грецьк. текст. *εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἐναντίου* та по болгар. Служебн. въ Ѿгнанїе всякагѡ сопротивнагѡ, бо слова противность староцерковн. мова не знає.

Що до літургії преждеосвящених Дарів, то згадати треба лише про дві замітнійші зміни в її дотеперішнім тексті, а саме на стор. 210. у словах: Се бо пречтое Тѣло и животворящая Кровь, въ настоящїй часъ входящая, на тайнѣй сей предложитися хотятъ трапезѣ і на стор. 222. четырми десяты днїй.

У першім случаї поставлено входящая, множину в віднесенні до обох іменників, Тѣло и Кровь, по грецьк. текстови *εἰσπορευόμενα* зам. дотеперішн. входящая, однини в віднесенні лише до іменника Кровь, бо той дієприкметник відноситься, як видко із грецької множини сер. р. *εἰσπορευόμενα*, до обох іменників, чого вимагалаби також кожна інша мова. З огляду на той прикметниковий придаток положено також зам. дотеперішної форми дієслова в однині хощетъ множину хотятъ, хоч при двох підметах, особливо як ними є іменники річеві, як саме ту Тѣло и Кровь, можнаби поставити присудок дієслово в однині, одначе ту задля висше згаданого придатка в множині однина вже вражалаб. Грек по правилу своєї складні, по якому при підметах сер. р. в множині — ту два підмети сер. р., *σῶμα* і *αἷμα*, рівнаються одному в множині — стоїть присудок дієслово в однині, міг ту покласти без ніякої перешкоди дієслово в однині і справді так в сім місці

у формі προτίθεσθαι μέλλει знаходимо, що й дотеперішні словянські перекладці наслідували, кладучи форму хо́щетъ. Таку складню бачимо що правда також в церковн. мові, на прим. в 118. пс. ст. 23: Ӥкω свѣдѣнїѧ Твоѧ поꙋче́нїе моѐ е́сть (Καὶ γὰρ τὰ μαρτύριά σου μελέτη μοῦ ἐστι), одначе з духом словянської мови вона незгідна і тому треба було ужити форми множини хотѧ́тъ.

У другім случаї, тобто на 222. стор. зам. дотепер. четы́редесѧ́тми де́йми положено четы́рми де́сѧты дні́й, бо в числівникови четы́ре де́сѧте (40) відміняються обі части, а по всіх головних числівниках, почавши від пѧ́ть, належний до них іменник має стояти по правилу староцерк. та церковн. мови в 2-ім відмінку частковім (genetiv. partitivus).

Про інші зміни не говорю бо цілий текст сеї літургії змінений так основно, що все і під оглядом річевим і граматичним виглядає зовсім інакше, як в дотеперішних виданнях галицьких.

Огляди й оцінки

(Conspectus et recensiones)

Ch. Vandepitte D. H.— **Conférences a la Jeunesse des Ecoles.** Cinquième edition. Paris. Pierre Tequi, Libraire — editeur. 82 Rue Bonaparte, 1928. 16⁰.

Конференції призначені не так для провідників молоді, як для самої молоді, щоби помогти її практично розвинути в собі релігійне пізнання, започатковане в школі та спрямувати і насталити духа до християнського життя.

Самі конференції коротенькі, ледви 6—8 маленьких сторінок, але зміст їх богатий і досить обширний. Обрібка докладна, докази переведені переконуючо. Бере їх автор зі всіх сторін, а головно: зі св. Письма, традиції, поважних теольоґів, з життя святих, з письм і життя вчених, навіть поган і т. д. Любується дуже в прикладах з французької революції. Нема майже найменшого твердження, яке не потвердив би текстом св. Письма, традиції, або прикладом, взятим з найріжнорідніших життєвих проявів. На кінці кождої конференції подає короткі практичні рефлексії (на 1 сторону).

Цілість конференцій видана в трьох поосібних книжочках. В I книжочці I — VII, 234 ст. подає 14 конф. під наголовком: „Великі правди спасення", де говорить про Бога, Церкву, Христа про 4 останні річи; і 15 конференцій під наголовком „Про обовязки стану", де мова про обовязки дома, в школі; на вулиці та про практики побожности. В II книжочці 212 ст. подає 13 конф. під наголовком: „Обовязки супроти Бога", де пояснює обовязок взагалі, богословські чесноти, гріх, покуту, молитву і т.д. і 6 конф. під наголовком: „Обовязки супроти ближнього."

В III. книжочці 246 ст. подає 21 конф. під наголовком: „Обовязки супроти себе самого".Говорить там про освячення душі, про характер, про гріх і чесноти та про їхні джерела. Книжочки писані легко, приступно і цікаво ізза множества текстів і прикладів.Матеріял обнятий конференціями, обширний і хосенний. При читанні дух найде вдоволення, душа набере охоти і сил до чеснот і найде відповідь та заспокоєння в многих питаннях щодо Бога і душі.

о. С. Сампара

Свящ. Пантелеймон Божик. **Церков Українців в Канаді.** Накладом *„Канадійського Українця"* Вінніпеґ 1927. стр. 335. 8⁰.

Богато говориться та пишеться у нас про відносини між нашим народом в Зєдинених Державах північної Америки та Канади і відповідно до цего, хто про це пише, виходять ті відомости в иншім освітленню. Згаданий автор, гр.-кат. священик, обговорює відносини між Українцями в Канаді. Пише він про це, що бачив на власні очи і читаючи книжку, мається враження, що писана вона обєктивно. Автор порушує ціле релиґійне життя Українців в Канаді, всі його періпетії зачіпає партійне життя, освітний рух, бо все це стисло получене з релиґійним життям. По прочитанню книжки одна гадка переважає в читача: як наші еміґранти винесли мало знання правд св. віри, коли хтонебудь і так скоро потрафить відорвати їх від св. віри — зміна віри як в калейдоскопі — хто винен? Сам предмет, обговорюваний в книжці, за мало упорядкований — слідуючі по собі уступи не стоять зі собою в жаднім звязку і через це книжка тратить на проглядности. Та автор зазначує в закінченню, що спішився з писанням, щоби вратувати то, що може забутися і обіцяє, що оскільки буде друге видання, то буде справлене. Всеж автор зробив велику прислугу для справи, бо зібрав много річей, котрі можеби були пропали і в той спосіб дав гарні причинки до історії українського церковного життя в Канаді.

о. Ст. Рудь

Dr. Josef Weingertner — **Die Apostel geschichte.** Bibelpredigten. Verlagsanstalt Tyrolia. Innsbruck — Wien — München (1929.) 348. 16⁰.

Гомілетична проповідь приходить в послідних часах до чимраз більшого значіння. Кожда проповідь має служити до

голошення Божого слова, що має своє властиве джерело в св. Письмі. Гомілетична проповідь має тим більше значіння, що всю свою вагу і силу кладе на св. Письмо. Слова Кеплєра, шо коли ми беремо до гомілетичної проповіди поодинокі цитати зі св. Письма, то робимо прислугу св. Письму для проповіди, а коли беремо цілі відділи св. Письма, то робимо проповідь пожитичною для св. Письма. Значить — після Кеплєра гомілетична проповідь буде мати тим більше значіння, чим більші відділи входять до неї. Повисші проповіди о. Дра Йосифа Вайнґартнера треба зачислити до другого твердження Кеплєра. Автор поставив собі за ціль обробити в проповідях Діяния Апостольські.

Понукою для него були слова Кеплєра, подібно як тепер еп. Фавльгабер говорить, що до оживлення проповіди треба конечно звертатися до її властивого джерела, св. Письма.О Вайнґартнер зробив се і обробив Діянія Апостольські в 37-ох проповідях. Обробляв їх не після глав, але брав довільно, щоби проповідь мала якусь цілість. На загал йому се удалося і то добре, тільки в деяких проповідях подано забогато ідей і через те той обильний, оживлений матеріял, даний слухачам, не може бути як слід використаний. До найгарніших проповідей належить пята, в якій автор змальовує спільне життя перших християн, се була справді безмежна любов і посвята для ближніх. В усіх своїх проповідях змалював нам автор на підставі Діяній життя тої першої християнської громади у всіх її проявах. Перед очима слухачів пересуваються в живих красках сво ї діяльности апостоли, як св. апостол Петро з його виступом оборони Христа сейчас по Зісланню Св. Духа, вибір діяконів,каменовання св. архидіяк. Стефана, навернення Савла, а пізніше пребогата в своїх наслідках діяльність св. апостола Павла разом з Варнавою.

Автор дав нам правдивий зразок гомілетичної проповіди, а заразом вказав дорогу, як можна проповідь оживити і її скріпити. Проте св. Письмо, студії над ним і медитації, се джерело і для нас оживлення нашої проповіди і її зміцнення.

о. Іван Гнатів

Adhémar D' Alès: **Prima Lineamenta Tractatus Dogmatica: eDe Sanctissima Eucharistia.** Parisiis 1929.XV+176 8°.

Підручник впроваджує читача в систему навчання на високих богословських школах. Автор не накидує свого

професорського авторитету. Він залюбки ховається за поваґу церковного передання, переважно за св. Тому з Аквіну де можна, то за офіціяльні заяви Церкви і то не тільки у викладі тез про Найсв. Евхаристію, але навіть в поясненню їх. Цей метод викладу виразно підчеркнув автор на 156. стр., де цитує слова Ісуса про потребу св. причастія (Ів, 6. 53,54): „Quorum verborum vim non est nostrum circumscribere a priori, sed e traditione catholica eorum interpretatio discenda est“.

Такий метод викладу розвалковує предмет та утруднює його перегляд. Тимбільше, що автор знехтував усі ґрафічні засоби відріжнення справ важнійших від побічних. Та з другого боку цей метод будить у читача велике довіря до особи автора. Це й уможливило йому торкнутись ніжного питання про потребу Найсв. Евхаристії, котре широко обговорюється в останніх часах у фаховій літературі, а котре ще чекає на авторитетне вирішення. Автор не каже, начеб принимання св. Причастія було simpliciter necessarium, однак не вистарчає йому й сама necessitas preacepti. „Non aequamus necessitatem Eucharistiae necessitati Baptismi“ (стр. 156), та всеж таки „quodam vinculo conecti videntur caetera Sacramenta cum SS-a Eucharistia, ut cum apice Sacramentorum omnium ut fine ad quem ordinantur (стр. 157). Зіставляючи опісля в довгій черзі св. Отців образ передання, заключає автор, що: Patres Ecclesiae hoc (Sacramentum) salutis pignus esse censerent, atque ipsum Baptismum vim conferendae salutis non habere nisi ex ordine essentiali ad integrandum Corpus Domini mysticum“ (стр. 161).

Предмет подає автор енциклопедично, т. зн. з широкими випадами в область пасторальної до VIII тези Scholion III: De reservatione sanctissimae Eucharistiae et ostensione та церковної історії при деяких тезах.

Католика східного обряду мусить немило вразити заголовок: Scholin II до третьої тези: De theologia Antiochena, коли порівняється з ним зміст сього уступа. Читач очікує щонебудь гарного з поглядів на наш предмет сонця з Антіохії „доктора Евхаристії“ св. Івана Золотоустого. На жаль треба ствердити, що автор охрестив „антіохійською теольоґією“ не зміст науки тамошніх богословів, а тільки метод, яким деякі з них поборювали єресь монофізитів, а який по довгім ряді століть оказався небезпечним з огляду на поняття транссубстанціяції. *о. Юстин Гірняк*

Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia — Series scholastica et mystica edita curantibus *M. Grabmann et Fr. Pelster* S.J. Fasc. I—III (8°, 60—32—64). Monasterii 1926. Typis Aschendorff.

Два німецькі знатоки середновіччя і св. Томи — Ґрабман і Пельстер поставили собі за завдання публікувати в окремім видавництві пз. Opuscula et textus схолястичні і містичні твори визначніших представників давної школи. Вправді істнує закроєне на широку скалю видавництво цілої схолястичної літератури, яке заініціював пок. де Фанна в Кваракі близько Фльоренції, але воно має чисто науковий характер. Монастирське видання Ґрабмана і Пельстера ограничується лиш до важніших творів середновіччя і має більш практичний характер, послужити за помічну лектуру студіюючим теольоґію.

На перший початок маємо три випуски: 1. De ente et essentia, найвчасніший твір св. Томи з Аквіну в виданню бреславського професора Людвіка Бавера. 2. Quaestio de magisterio infallibili Romani Pontificis Ґвідона Террені в виданню Вартоломея Хіберти, лєктора в римській колеґії св. Альберта 3.Quaestiones de natura fidei св. Томи з перших часів його учительства в виданню Фр. Пельстера. Формальна сторона видання визначується критичним апаратом, бо опирається на використанню найліпших рукописних кодексів, яких варіянти зазначують видавці в нотках під текстом. Тут містяться також вайконечніші пояснення тексту.

1. **De ente et essentia**,перший твір св.Томи,невеличкий розмірами (50 сторін малої вісімки) є тим знаменний, що голосить нові метафізичні засади, за які опісля вринула остра боротьба між школами томістів і францісканів. Найважніша тут пята глава твору, де св. Тома ограничує аристотелівську науку про матерію і форму до річей зложених, я виключає її в річах незложених, як се принимала францісканська школа. Quamvis autem simplicitatem causae primae (Бога) omnes concedant, tamen compositionem materiae et formae quidam nituntur inducere in intelligentiis et animabus cuius positionis auctor videtur fuisse Avicebron. Hoc autem dictis philosophorum communiter repugnat, quia eas substantias a materia separatas nominant et a b s q u e o m n i m a t e r i a esse probant. (ст. 38) Звідси заключає св. Тома, що в єствах незложених нема матерії і форми, а є лиш с а м а

форма і ставить нову тезу: essentia substantiae compositae complectitur formam et materiam, essentia autem substantiae simplicis est forma tantum (ст. 40). В наслідок сього в зложених субстанціях є можлива ріжнородність індівідуїв серед одного рода, а в незложених субстанціях нема ріжних індівідуїв серед того самого роду. Тому після св Томи, нема индивідуальної ріжниці між родами ангелів, sed quot sunt ibi individua, tot sunt ibi species, ut Avicenna expresse dicit.

Друга властивість томістичної науки, що викликала опісля спір шкіл, се єдність субстанціяльної форми в чоловіці, яку видвигнув св. Тома в першім своїм творі проти францісканської школи. Форма є після св. Томи нічого иншого як actus materiae і через неї матерія стається ens actu et hoc aliquid (ст. 16). Тому в чоловіці, як зложенім з душі і тіла є його субстанціяльною формою чоловіцтво (humanitas), а не, як дотепер принимано, осібно форму душі, а осібно форму тіла і уважано чоловіцтво як форму, зложену з тих двох форм, душевної і тілесної. Et dicitur quod (humanitas) est forma totius, non quidem quasi superaddita partibus essentialibus scilicet formae et materiae, sicut forma domus superadditur partibus integralibus eius, sed magis est forma, quae est totum (ст. 28).

Третьою властивістю томістичної метафізики є реальна ріжниця між єством і суттю в річах сотворених, яку підчеркали коментатори св. Томи, бо вона в зародку міститься вже в першім його творі. Вправді многі томісти не принимали вже давніше сеї реальної ріжниці, а в пізніших часах виступив проти неї Сварез, впрочім сам томіст, однак проби відмовити св. Томі науки про реальну ріжницю між суттю а єством не удалися. Вона міститься в таких висказах як: patet ergo, quod natura hominis absolute considerata abstrahit a quolibet esse (ст. 32) або ratio speciei accidat naturae humanae secundum illud esse, quod habet in intellectu (ст. 33); її супонує св. Тома в цілій пятій главі свойого першого твору.

2. **Quaestiones de natura fidei**, се властиво коментар св. Томи до уживаної тоді в школах третьої книги Sententiarum Петра Льомбарда. Учителі старої школи були в перших роках своєї діяльности звязані підручником Льомбарда і св. Письмом. Одно і друге вільно їм було коментувати. Щойно в дальших роках учительської діяльности перехо-

дили вони до більш самостійного викладу в формі трактатів і quaestiones disputatae та quaestiones quodlibetales. Такою, дорогою ішов і св. Тома, полишаючи з перших років свойого учительства коментар до Петра Льомбарда, з якого в обговорюванім виданню маємо наведену дистинкцію 23 і 24 з третої книги Sententi-й, де говориться про віру, надію і любов, та виклад чи коментар св. Томи над сими двома дистинкціями.

Тут звертають нашу увагу на себе дві новости, дотепер незнані в школах: нова форма коментовання і висшість спекуляції.Дотепер коментовано поодинокі речення і важніші слова підручника Льомбарда на спосіб, як нині пояснюється св. Письмо. Сю форму парафразовання закинув св. Тома, впроваджуючи натомість поділ тексту на розділи після гадок автора і переводячи диспуту над поодинокими розділами в формі ставлених квестій, які розвязується відомою абелярдівською sic et non методою.Сей томістичний спосіб викладу був пануючий опісля аж до 16. ст., доки Сварез не впровадив методи тяглого систематичного викладу. Після своєї методи передискутовує св. Тома цілу 23 дистинкцію Петра Льомбарда, яка має 10 розділів в пятьох квестіях, де розглядає поняття віри під вищим фільософічним кутом виджения (q. 1. quid sit fides, q. 2. de actu eius, q. 3. de subiecto, q. 4. an sit virtus, q. 5. de ordine eius ad alias virtutes).

Подібно і спекуляція його в ставленню трудностей і їх розвязуванню є вища. Так пр. Петро Льомбард подає дефініцію віри після слів ап. Павла (Євр. 11, 1.),що віра є переконанням про річи невидимі і на підставі Августина ставить ріжницю між знанням а вірою. Такою розвязкою справи не вдоволяється Тома з Аквіну. Він ставить питання,чи дефініція Апостола є властивою в фільософічнім значінню і намагається дорогою спекуляції узгіднити Павлову дефініцію віри з фільософічною дефініцією (ст. 20–26).

3. **Quaestio de magisterio infallibili Romani Pontificis** Ґвідона Террені, маґістра теольоґії на париськім університеті (1317. р.) і творця пізнішої кармелітанської школи що визнавала скрайний аристотелізм в протиставленню до номіналізму Оккама, хоча не визначується тою високою спекуляцією, яка ціхує твори Аквіната, однак дає нам вірний

НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

образ правильно розвиненої sic et non методи. В квестії про непомильність папи розходилося о актуальну тоді справу, чи папа Іван XXII міг відкликати зарядження свого попередника папи Николая III без нарушення засади непомильности. Сю квестію розвязує Ґвідон Террені так, що ограничує непомильність папи лиш до справ віри і обичаїв та доказує її спекулятивною дорогою зі св. Письма і авторитетів, між якими вичислює Кипріяна, Амброзія, Єроніма, Августина, Беду, Петра Льомбарда, Ріхарда Вікторіна і св. Тому, якого високо цінить і якого тезу про непомильність боронить. Характеристичною чертою науки Ґвідона Террені є заява покори, яку в кількох місцях висказує, що у всім підчинює свою науку авторитетови св. Престола (ст. 16, 32).

Ціль видання, якого три перші випуски обговорюємо, є чисто практична: дати католицьким школам підручник для вправ і познакомити їх з ріжними напрямами схолястики та з найважнішими спекулятивними питаннями і схолястичною методою їх розвязки.

Бажаємо ініціяторам видавництва, щоби лектура вибраних ними перлин схолястики принесла студіюючим богословські науки ті овочі, яких дочекався пок. Гуртер зі свойого подібного видавництва „Opuscula patristica".

о. А. Іщак

A. De Meester. **Iuris canonici et iuris canonico-civilis compendium.** Nova editio ad normam Codicis iuris canonici. Brugis, 1921, 1923, 1926, 3 томи. XII+328; XIII+533; VIII+424.

Хиба з обовязку бібліографічного приходиться зазначити висше наведений, обемистий підручник церковного права, бо всі того рода підручники, що стали появлятися по виданню Кодексу права канонічного, є нічим иншим, як лиш в більшій або меншій мірі парафразою тексту Кодексу, обовязуючого латинську Церкву. Перше видання вийшло ще в р. 1861 з під пера Brabendeere, тодішнього професора духовної семинарії в Бріж (Brugge в Бельгії). Теперішнє видання, примінене до постанов нового Кодексу, є з ряду девяте і обчислене на 5 томів; доси вийшло 3. Крім загального права містить в собі партикулярне право. Предмет поділений на 5 книг Кодексу; перед кождим титулом подані жерела і загальна література, а в замітках спеціяльна. Нау-

ку права попереджає довший історично-юридичний трактат о Церкві яко товаристві (Т. I. ст. 70—170). О праві супружім автор не говорить, а полишає се иншим богословським наукам (т. III. стр. 16)(!). І сей твір, подібно як майже всі того рода праці західних каноністів, не інтересується східним правом і тому для нас є менше важний.

о. Др. Д. Дорожинський

Georg Hofman S.J. **Griechische Patriarchen u. römische Päpste.** II,1 Patriarch Kyrillos Lucaris u. die römische Kirche. (Orientalia Christiana, vol. XV—1. Nr. 52, Roma 1929) ст. 114, 8⁰.

Характеристичною прикметою богословської думки незєдиненого Сходу від XVI ст. аж до нині є загадочне хитання між католицизмом а протестантизмом. Започаткував його патріярх Кирило Люкаріс виданням свойого „Віроісповідання," повного кальвінських блудів в науці о Церкві, Тайнах, оправданню, призначенню, натхненню св. Письма і т. д. Вправді вже перед тим появився в р. 1622 Катехизм Ґерґаноса, заражений лютеранськими і кальвінськими єресями, однак „Віроісповідання" Люкаріса (1629. р.) взяло верх над ним через це, що признався до протестантських засад сам царгородський патріярх, на котрого були звернені очи цілого Сходу, котрий уважався представником чистого православія і котрий навіть опісля (1633. р.) заінтерпельований ректором київської академії Ісаією Трофимовичем Козловським і його товаришами, заявив, що є „за ласкою Божою сталим і непохитним православним понад всіх инших на Сході". Протестантська небезпека на Сході ставала через це грізною і не диво, що викликала завзяту боротьбу за віру, в якій православні ішли в певнім, хоч не формальнім союзі з Ап. Столицею проти протестантських затій. Боротьба за віру скінчилася прогнанням протестантизму зі східних Церков принайменше на яких 100 літ до появи його нового приклонника Теофана Прокоповича. Вона видала два цінні „Віроісповідання", Петра Могили (1642) і Доситея (1642), що уважаються символічними книгами цілого Сходу і означають чисту науку східньої Церкви. Але боротьба за особу і характер Кирила Люкаріса, що хотів хитро перекинути протестантизм до східних Церков, не скінчилася до нині. Протестанти Кіммель і Гавк, а за ними православні Міха-

лєску і Пападопулос славлять хрустальний характер Кирила Люкаріса, вважають його мало не святим, а що найменше мучеником за віру і жертвою інтриґ Єзуїтів та Риму. Католицькі письменники, між иншими Пальмієрі в своїй „Theologia dogmatica orthodoxa", а з сучасних професори Східнього Інституту в Римі Мальві і Гофман демаскують непостійного і хиткого патріярха та кидають на підставі архівальних документів важку тінь на його характер. Є між протестантами а православними одна ріжниця, що перші уважають „Віроісповідання" Кирила Люкаріса автентичним, другі як найбільше оспорюють його автентичність, а се переважно на основі внутрішніх доказів. Мовляв, „Віроісповідання" стоїть в яскравій суперечности з проповідями і иншими писаннями Кирила, де він заступає чисту православну науку, отже не може бути його твором. Деякі як Пападопулос посуваються так далеко, що вважають „Віроісповідання" єзуїтською провокацією, підшитою під імя патріярха на се, щоби його усунути з престола, Однак занадто ризикує така неупереджена наука, яку безкритично повторив в київських „Записках Н. Тов. Шевченка" за 1919 рік також Соколов, вибілюючи за Пападопулосом аж до пересади Кирила Люкаріса. Відколи Legrand в своїй Bibliographie Hellenique IV,319 (1896) надрукував автоґраф Кирилового „Віроісповідання", від тоді смішними стають всі оборонці Люкаріса і його православної непохитности, а повторювання внутрішних крітерій його правовірности є злишнім переливанням з пустого в порожнє.

Також характер Кирила Люкаріса остане раз на все хитким і несталим. Вже Пальмієрі вказав на лист Кирила Люкаріса до львівського архіеп. Соліковського з 24.I 1601 р., опублікований перший раз Скаргою в 1610. р., де він кривив характером, заки ще став патріярхом мабуть зі страху, щоби його не стрінула в Польщі доля Никифора Грека, учасника берестейського протисобору, якого увязнено і заморено голодом в Мальборку. В тім листі признає Кирило Люкаріс примат папи, спільність віри, спільність Тайн, спільність євангельських книг і спільність почитання святих в грецькій і римській Церкві, а ріжниці вважає „іллюзією невчених". Тут відпекується якоїнебудь спілки з иншими сектами і твориться найльояльнішим латинофілом. Лист

сей, повторений опісля Яковом Сушею в його Vita Meletii Smotriscii, кидав все поважну тінь на характер Люкаріса, який був відомим противником Берестейської Унії і Риму, а опісля на патріяршім престолі з опозиції до Риму звязався з протестантами.

Проф. Гофман подає в своїй найновішій праці ще два подібні документи з архіву Пропаґанди. Іменно лист Кирила Люкаріса до папи Павла V з р. 1608 (7.XI), писаний по латині, якого світляна знимка на ст. 14—15 подана автором і видрукувана ще раз в додатку на ст. 44—6 повторює ті самі вірнопідданчі фрази про первенство папи і скріплює їх до того ще підхлібною заявою, що спасення Сходу лежить в повороті до послуху римській Церкві. Другий документ Люкарісового фарисейства, який подає Гофман, се письмо грецького представника Пропаґанди Канакія Россі з 30.XI 1626. р., де сей подає до відомости, що Люкаріс обіцяв підписати перед французьким і німецьким послом заяву папі, що не має нічого спільного з кальвіністами і лютеранами та зложити віроісповідання в дусі Фльорентійського собору. Місто цеї заяви, на яку дався взяти лехковірний Канакіо, появилося небавком кальвіністичне „Віроісповідання" Люкаріса. Тими документами запечатав проф. Гофман раз на все „хрустальний" характер Кирила Люкаріса, за який розпинаються протестанти і православні.

Крім того маємо в цінній праці автора кинений новий сніп світла на деякі инші неясні справи. Є ними відносини Кирила до ордену Єзуїтів і боротьба його за патріярший престіл з власними єпископами, які видвигали проти него щораз нових кандидатів, правда в союзі з представниками католицької Франції і Німеччини, а також Риму. Коли ухил Кирила Люкаріса в сторону протестантизму став явний, ухвалила римська колеґія кардиналів 12 тисяч скудів на повалення Кирила канонічною дорогою (dummodo depositio praedicta canonice fiat) т. є. через леґальний собор — але вже перед тим був він самими Греками кілька разів усуваний. Також справа з єзуїтськими інтриґами не є так понад всякий сумнів певна, як голосять се протестанти і православні. Розходиться тут о прояснення двох фактів: збурення нової патріяршої друкарні і траґічної смерти Кирила Люкаріса, що приписується єзуїтським інтригам. Щодо першого

факту, то зачалося від того, що Кирило Люкаріс хотів позбутися невигідних Єзуїтів, які зачинали публичні диспути з грецькими богословами. Тому обвинював їх перед турецьким урядом о шпіонажу, фальшовання монети і забурення публичного спокою. Се мало такий наслідок, що Єзуїти мали бути вже 1627. р. усунені з Царгорода. Для відтяження справи предложив французький посол турецькому урядникови найновішу книжку з друкарні патріярха, де на першій стороні був герб Анґлії. Се обурило урядника так, що він казав сконфіскувати друкарські машини і перевезти їх до дому баші. Люкаріс видів в тім інтриґу Єзуїтів і обжалував їх наново перед турецьким урядом о підбурювання проти ісляму, на що знайдено у Єзуїтів як документ богословську книжку проти Корану. Єзуїти зістали увязнені і вивезені на Хіос (1628), а патріярх одержав назад свою друкарню. Так отже Люкаріс взяв рекорд в своїх інтриґах над Єзуїтами, а леґенда, поширена опісля Доситеєм єрусалимським, немов латинники вкинули патріяршу друкарню в море, остається леґендою.

Другим фактом, з яким звязують вороги Єзуїтів єзуїтську інтриґу, се траґічна смерть Кирила Люкаріса, якого казав султан перед своїм походом на Баґдад 1638. р. удусити і кинути в море зі страху, щоби він не підмовив козаків до нападу на Царгород. Пападулос каже, що протикандидат Кирила Люкаріса, Кирило Контаріс, одержав на піддержання своєї кандидатури від Єзуїтів 60.000 грошей позбувся клеветою свойого суперника, в чім також помогли йому Єзуїти. Однак все те лиш безпідставні наклепи. Бо Контаріс мав тільки спільного з Єзуїтами, що був їх літописцем 1620. р. в Царгороді. Пізніше не мав з ними нічого спільного. Його кандидатура була попирана головно цісарським послом Рудольфом Шмідом на турецькім дворі, отже тут скорше шукати належить інтриґ, що спричинили його смерть.

Вкінці знайде в праці Гофмана і український історик деякі нові причинки до історії унії. Именно справа навернення Мелетія Смотрицького на унію набирає нового світла на підставі опублікованих з архіву Пропаґанди листів митрополита Рутського і Мелетія Смотрицького на ст. 73, 74, 75 88, 89. Найінтереснішим є лист Мелетія Смотрицького, пи-

саний іменем православних до Кирила Люкаріса з дня 30.X 1629. р. з просьбою о його згоду перейти на унію, мотивований сильними доґматичними арґументами і гірким суспільним положенням переслідуваного міщанства і дезертуючої шляхти.

Тому має праця проф. Гофмана для нас немалий науковий інтерес.

о. А. Іщак

Dr. Josef Walter. **Der katholische Priester in seinem Leben und Wirken.** 5. Auflage стор. 489. 16⁰. Verlagsanstalt Tyrolia Innsbruck.—Wien – München.

Це вже пяте з ряду видання знаної і в нас книжки, а се найлучше свідчить про її вартість. Автор, бувший духовник семинарії в Бріксен, нині вже покійний († 1915), написав цю книжку на бажання свого епископа та зібрав в ній свій довголітній священичий (53 р. свящ.) досвід. Він обговорює в ній приватне священиче життя і його душпастирську діяльність і після цего книжка поділена на дві части. Це ні проповіди ні конференції, але духовна лектура (читання) для священиків. Форма і представлення справи поєдинче та при тім повне життя і переконання. Тут на основі християнських правд говорить старший, досвідчений священик до свого брата, в котрім бачить другого Христа і вказує, яким повинен бути той alter Christus. В першій части мова про священичий дух, поведення священика, розважання, Службу Божу, науку і т. д., а в другій про душпастирську ревність, мудрість, проповідь, школу і т. д., зн. порушує найважніші квестії священичого життя. Може ця книжка також служити яко підручник до приватних реколєкцій. Мова легка, поєдинча і не пожалує жаден священик коли її набуде. Бувби дуже пожаданий її переклад на українську мову.

о. Ст. Рудь

1. *C. Callewaert, I. C. D.* **Liturgicae Institutiones.** De sacra liturgia universim. Apud Carolum Beyaert. Brugis. (Belgii) 1925. стр. 168. 8⁰.

1. В передмові зазначує автор, що має намір видати літурґіку в пятьох частях, а це її перша часть загальна. Тому, що в останніх часах наукою про літурґію цікавиться не

лише духовенство, але й світ. люди, тому автор трактує обширно вступні відомости про літурґію. Подає та пояснює дуже докладну дефініцію літурґії, розводиться над служителем, ціллю та овочами літурґічного культу. Відтак переходить історію літурґії та розводиться про її джерела, узгляднюючи лиш римську літурґію. Вкінці мова про методи при науці літурґіки. Крім основного введення до літурґіки замітна книжка ще й тим, що на стр. 84—99, говорячи про літурґічні діла (opera liturgica), подає автор точно літурґічну літературу до найновішого часу.

2. *Dr. Clemens Oberhammer.* **Liturgische Messfeier.** Führer zum praktischen Gebrauch des Missale. Verlagsanstalt Tyrolia. Innsbruck—Wien—München, стор. 341. 16⁰.

2. Св. Літурґія принесе тоді найбільшу користь для поодинокого вірного, коли він буде її розуміти і особисто переживати. Нині замало на це звертають уваги, за мало оцінюють літурґійний елємент в духовім життю людини, замало шукають практично і безпосередно Христа в літурґії А чей-же св. Церква хоче, щоби вірні входили в той світ думок, котрий подає нам літурґія і не бракує авторів, котрі в літурґії шукають віднови християнського життя. Спрямувати гадки вірних до змісту літурґії взяв собі за ціль згаданий автор. Він хоче, щоби присутний на літурґії йшов думкою разом з Церквою і священиком. На початку подає провідні гадки Служби Божої загалом, поділивши її на дві части; перед жертвою і саму жертву, а відтак, тримаючися того самого поділу, переходить цілий церковний рік в його празничній части і підносить найважніші гадки-моменти, котрі приходять в змінній части Служби Божої в поодиноких неділях чи святах. Гадки ці подані якби в формі розважань в 3 точках перед жертвою, а відтак в 3 точках сама жертва. Узгляднена тут подія, про котру згадується в дане свято — наводяться гадки Апостола і Євангелія і прочих змінних частей літурґії. На кінци поданий текст літурґії в латинській і німецькій мові. Книжка написана коротко, ядерно і подає багато думок, котрі приходять в даній літурґії. Розуміється, що узгляднено тут лише латинський обряд.

о. Ст. Рудь

Вибрані питання

(Analecta)

Ювилей Преосвящ. Григорія Хомишина, епископа станиславівського. В червні сего року обходила станиславівська епархія 25-тній ювилей епископства Преосвящ. Григорія Хомишина. Ювилят уродився 26. вересня 1867 в Гадинківцях, гусятинського повіту. Середні школи скінчив в ґімназії в Тернополі, а богословські студії у Львові. Рукоположений на священика 18. падолиста 1893. Спершу був катедральним сотрудником в Станиславові і на тім становиці перебув аж до 1901. року з перервою, використаною на дальші студії в Авґустинею у Відні. По зложенню докторських ригорозів осягнув на віденському университеті степень доктора богословії. Другою його душпастирською посадою було завідательство в Коломиї, а в 1902. році став ректором Духовної Семинарії у Львові, Дня 16. квітня 1904 іменований станиславівським епископом, консекрований 19. червня 1904, в 3. неділю по Сош. Св. Духа і тогож дня інтронізований. Ювилята ціхує велика ревність і посвята для справи Божої. До його літературної діяльности слід зачислити його численні послання.

Конґрес для орієнтальних студій в Празі. Черговий уніоністичний конґрес для орієнтальних студій відбувся сего року в днях 11—14. серпня в Празі в рямцях великих торжеств в честь тисячліття мученичої смерти св. Вячеслава, славного володаря і покровителя Чех. І сим разом зїхались до Праги найкрасші представники католицького світа — головнож Словяне — щоби науково обробленими рефератами, глибоко обдуманими промовами і нарадами освітлювати і розяснювати спірні питання, усувати

упередження і так поволі наближувати хвилю церковного зєдинення. Конґрес був під оглядом науковим і технічним вміло зорґанізований. Відрадне те, що майже всі реферати виголосили — за виїмкою кількох — Словяне, які в змаганнях за привернення церк. єдности ведуть перед. Реферати стояли на високому науковому рівні. Кождого дня перед полуднем були виголошувані строго наукові реферати для зїздових учасників в латинській мові, по полудни більше популярні для учасників зїзду і ширшого громадянства, духовних і світських, що цікавляться уніоністичними справами, в мові чеській чи иншій словянській, а вечером виголошувано виклади, звичайно ілюстровані світляними образами, для найширших верств, у популярній формі, але також із сильним підкресленням уніоністичного мотиву. Також кождої днини рано і вечером відмовлювано спільні молитви за єдність Церкви.

Конґрес зачався в неділю 11. VIII. Того дня рано в наміренню успіху зїзду була відправлена еп. Йос. Коциловським торжественна Літурґія в церкві св. Хреста, на котрій співав хор українських еміґрантів, а проповідь „О зєдиненню церков“ виголосив еп. Др. Діон. Няраді. Вечером тогож дня розпочався зїзд академією, на котрій кромі зїздових учасників і чужинних гостей явилося богато пражської публики. Зїзд отворив пражський архіеп. Кордач, котрий прочитав послання св. Отця із благословенням для зїзду та привитав всіх церковних достойників і гостей. Відтак промовляли инші бесідники, головно представники ріжних народів, що в їх імени витали зїзд. Від Українців витав зїзд еп. Коциловський.

Властива праця конґресу розпочалася в понеділок (12. VIII) рано серією рефератів, котру розпочав голова Орієнтального Інституту в Римі еп. D' Herbigny викладом н. т. „Catholicitatis idea et vita orationis.“ Відтак прочитав свій реферат проф. унів. в Любляні о. Др. Ґрівец „De orientali conceptu Ecclesiae“ і проф. унів. о. Др. Вашіца „De s. Venceslao in documentis paleoslavicis.“ По полудни того дня читав свій реферат „Orthodoxia et principium unitatis Ecclesiae“ проф. Орієнт. Інституту о. Др. Теоф. Спачіль і о. Д. Ґюлов „De relationibus inter Bulgaros et S. Sedem,“ а вечером мав еп. Др. Ант. Подлага виклад о св. Вячеславі, ілюстрований світляними образами.

Змісту поодиноких рефератів не подаємо, тому що вони будуть випечатані в „Acta Conventus“.

Другий день нарад розпочав проф. універс. в Празі о. Др. Йос. Вайс своїм рефератом „De unione Brestensi.“ Кромі того доцент львівського унів. Др. Генр. Ціховский виголосив реферат „De fundamento philosophico theologiae Orientalium separatorum“ і бенедиктинець, Бельґієць о. Beauduin дуже цікавий доклад „De concelebratione in Occidente et Oriente“. По полудни того дня говорив опат емауского монастиря в Празі о. Vykoukal „О Кирило-Методіївській традиції в Чехах“. Його реферат доповнив цікавими заввагами проф.Др.Вайс, вказуючи на се, що монастир Емаус може мати для унії велике значіння, коли він знова відзискає право на словянську літурґію, котре мав донедавна і таким чином звідси ширитись ме уніоністична ідея на цілий словянський світ. По нім говорив підляшський еп. Др. Пржездзецкий о тім, як в Польщі працюється для унії.

Третього, останнього дня конґресу прочитав ректор Богосл. Академії у Львові, о. Др. Й. Сліпий свій реферат на тему т. зв. уніятизму п. н. „Directiones quaedam progressum theologicum in Oriente spectantes“, говорячи о традиційнім напрямі в теольоґічнім розвою Сходу у всіх ділянках богословії. На кінці підніс домагання, щоби в Римі був оснований університет для східних і щоби гр. кат. Богосл. Академія у Львові одержала право надавати докторські дипльоми. Доклад був учасниками незвичайно прихильно принятий*). Замість обнятого програмою реферату проф. унів. в Празі о Др. Дворніка п. н. „Orientalisatio Ecclesiae Byzantinae (saec VII—XI) prima causa dissensionis inter Romam et Byzantium,“ що по причині відсутности референта відпав, відчитав Бенедиктинець Пл. De Meester реферат „De modis et caeremoniis, quibus in Ecclesia ritus byzantini personae et res benedicuntur et sanctificantur.“ Відпав також реферат Ісусовця P. C. Bourgeois „De quibusdam psychologicis aspecti-

*) З огляду на се, що доклад сей буде випечатаний не тільки в Актах Зїзду, але і в слідуючій книжці „Богословії“, не подаємо докладнійшого його змісту, бо читачі самі будуть мати змогу виробити собі осуд про нього.

bus Ecclesiae orthodoxae apud Russos." По полудни того дня реферував о. Авг. Волошин з Ужгороду о церковних відносинах на Закарпатській Україні і о тих труднощах, які мусять поборювати вірні в боротьбі о свою віру. Про уніоністичні змагання між словянами в ріжних краях говорили отсі бесідники: Др. Досталь за Америку, проф. Каляй за Югославію, о. Домбровський Т. І. за Польщу, п. Баран за Україну, німець проф. Др. Шмідт говорив про ті старання, які роблять німецькі католики, щоби уніоністична ідея росла і могутніла. Вечером прочитав ще Др. Вілінський реферат о церковно-релігійнім життю в Росії. Зїзд був тогож дня закінчений торжественним „Тебе Бога хвалим" в церкві монастиря Емаус.

Дня 15. VIII в свято Успення Пресв. Богородиці всі учасники зїзду виїхали до Старого Болеслава, де св. Вячеслав поніс мученичу смерть і взяли участь в богослуженню і великім процесійнім поході з Найсв. Тайнами.

Кромі читання рефератів і свого рода дускусії, чи інформаційних запитів після них, збиралися самі тільки активні учасники зїзду на нараду, де м. ин. вирішено не уживати назви „місія на Сході" але „Апостольство на Сході." не unio (зєдинення) але unitas (єдність), уложено тему для важніших рефератів на найблизший конгрес на Велеграді в 1931. році, як прим. „De corpore Christi mystico," о модернізмі, агностицизмі, о релігійнім пізнанню, о соборах і ин. Рішено також не уживати ніколи терміну conversio dissidentium, як обидливого для православних.

Зїзд вислав привітальні телеґрами президентови Масарикови, секретареви стану, кард. Ґаспарі-єви і митрополитови А. Шептицькому. *о. П. Хомин*

Про канон на утрені. Канон на утрені становить празничну її часть, зн. змістом його є відданя чести-пошани даному празникови чи святому, підчас коли прочі части утрені мають характер або покаяний, як її початок, або славословний, як її кінець. Каноном називається та часть утрені, що слідує на великій утрені (і на повседневній в велику чотиродесятницю) по ектенії „Спаси Боже люди твоя" з возгласом „Милостію і щедротами", а на повседневній по псальмі 50, і вона найдовша зі всіх частин утрені. Назва канона походить від

грецького слова *Κανών*—правило, бо він є уложений після певної норми-правила, а то: канон складається з кількох пісень, котрих може бути 9 або 8 і тоді називається він повним каноном — або є їх лиш чотири, три або дві і тоді носить назву чотири,—три — або двопісниця. Неповні канони, і то в більшій части трипісниці приходять передовсім в часі пасхального круга (в великий піст) і тому книга, що містить в собі змінні части богослуження того часу, називається тріодь (*τρεῖς*—три, *ὠδη*—пісня), хоча неповні канони лучаються і поза тріодним кругом. Знова кожда пісня в каноні складається з ірмоса і тропарів. Ірмос (*εἱρμός*—звязь) се перший стих-пісня в даній канонній пісні і називається так тому, бо він є звязком і взором для тропарів, що слідують по нім. Ірмос вяже своїм змістом тропарі з піснями-гимнами зі св. Письма, про котрі буде мова низше, а також вяже гадки тропарів зі собою. Крім того ірмос є взором тропарів щодо мельодії, так що тропарі повинні би співатися після напіву ірмоса. Тому то, коли на утрені устав приписує більше канонів, пр. в неділю, і хоча тоді береться тільки ірмос першого канона, то й другі канони мають свої ірмоси, бо вони є взором, як маються співати тропарі, що за ними слідують. Тропарів в кождій пісні буває всяке число, два, три, чотири а часом пять, (крім деяких канонів, котрі мають більше тропарів, як нпр. канон покаянний св. Андрея Критського), котрі повторюються після приписів устава. Залежить це від того, на кілько даний канон мається брати; пр. Пасхальний Канон після уставу є на дванайцять, зн. кождий тропар буде братися по 6 разів, а в пісні 4, 7 і 8 по 4 рази, бо в цих піснях є три тропарі. Ті пісні по ірмосах називаються тропарями (*τροπα΄ριον* від дієслова *τρέπω*-звертаюся, або *τρόπος*-мельодія), бо вони і змістом і мельодією і ритмом звертаються до ірмоса, беруть від него свої думки. Всі піс і канона є уложені після деяких пісень-гимнів зі св. Письма, котрих уживано в христіянськім богослуженню вже в перших віках і часто ірмоси уложені дослівним повторюванням даного гимну. Коли переглянути всі ірмоси першої пісні першого гласа в нашім ірмологіоні, то вони або дослівно взяті з пісні Мойсея, як пр. ірмоси на всі дні седмичної служби, на Введення в храм Пречистої Діви Марії і Непор. Зачаття, або своїм змістом чи поодинокими

словами нагадують цю пісню, як ірмоси на Різдво, Успення Пр. Д. М., Неділю Хрестопоклінну. Ці пісні-гимни зі св. Письма є: перша пісня—це Мойсея і його сестри Марії по переході Ізраїльтян через Червоне Море (Ісход XV, 1 - 19);[1] друга — також пісня Мойсея в часі мандрівки Ізраїльтян через пустиню (Второзак. XXXII, 1-44) — пісня ця своїм змістом чисто покаянна, тому в канонах друга пісня приходить тільки в св. чотиродесятницю. Третя пісня — Анни, матери пророка Самуіла (1 Царств II, 1-12); четверта пророка Авакума (Авакум III, 1-19), пята пророка Ісаії, що предвидів народження Емануіла від Діви (Ісаія XXVI, 9-19); шеста — молитва пророка Йони (Йона II, 3-10), сема — молитва трох отроків в огняній печі (Даниіл III, 26-56), осьма — молитва тих самих отроків (Даниіл III; 57-72)[2]); девята — пісня Матери Божої „Величит душа моя Господа" (Лука I, 46—53), котра майже все співається так як є в св. Письмі, тільки з припівом до кождого стиха „Чеснійшую херувім . — і молитва Захарії о родженню його сина св. Йоана Предтечі, котра зачинається словами „Благословен Господь Бог Ізраілев" (Лука I, 68-79). Змістом девятої пісні Канона є все похвала Преч. Діві Марії. Текст всіх наведених гимнів находиться також в псалтирі по псальмах. Давніше відчитувано ці пісні-гимни на кождім утреннім каноні, а кінцеві стихи даної пісні становили припіви (дня) до тропарів цеї пісні. Нині відчитуються ці пісні тільки в великий піст, а припіви до тропарів на канонах є инші, залежно від того, який це канон, нпр. , на канонах празників господських: „Слава Господи святому Преображенію, Рождеству (чи иншому празнику) Твоєму" — на каноні пасхальнім: „Христос воскресе із мертвих" — на каноні воскреснім в неділю: „Слава Господи святому воскресенію Твоєму". В многих канонах є припів „Слава Тебі Боже наш слава Тебі"; в канонах Богородичних „Пресвятая Богородице спаси нас", а в канонах святих наводиться в припівах заголовок даного

[1]) Ця пісня співається в велику суботу на вечірні по шестім чтенію з припівом по кождім стиху: „Славно бо прославися".

[2]) Ця пісня співається також в велику суботу на вечірні по 15 чтенію з припівом по кождім стиху: „Господа пойте і превозносіте его во віки".

святого після місяцеслова, його імя і додається „моли Бога о нас“ пр.: „Преподобний отче Теодосіє, моли Бога о нас“ і так з усяким святим. До передостаннього тропаря в кождій пісні (якщо більше канонів, то останнього канона) приспівається „Слава Отцю...“, а до останнього „і нині“. Беруться деякі приписи і з пісень св. Письма, а то на осьмій пісні замість „Слава“ Береться припів „Благословим Отця і Сина і Святого Духа Господа“ і припів до катавасії осьмої пісні „Хвалим, благословим, покланяємся .“ Деякі ірмоси на Каноні мають назву „катавасія“ (*καταβαίνω* — сходжу) тому, що до співу до того ірмоса сходили оба лики на середину храма. Катавасія може бути рядова і тоді береться вона по кождій пісні канона. Становлять її ірмоси деяких канонів, звичайно празників Господських або Богородичних, стало означені на певні періоди в році і береться вона на всіх великих утренях на кожній пісні. Знова катавасія не рядова береться на утренях повседневних по 3, 6, 8, і 9-ій пісні і є нею ірмос останнього канона в даний день. Канон на утрені є поділений на три части. Поділ цей творять малі ектенії зі спеціяльними возгласами. По третій пісні ектенія з возгласом „Яко Ти єси Бог наш...“, по котрій слідує сідален, а часом іпакой. Сідален, як сама назва вказує, є це пісня підчас котрої вільно сидіти, а „іпакой“ (*ὑπακούειν*-підспівувати) — це пісня названа так длятого, що в давнину мали її співати всі молячіся разом з півцем, зн. вони підспівували її, або виводять цю назву від слова *ὑπακόη*— послух, увага—длятого, що ця пісня вимагала особлившої уваги від вірних. По шестій пісні слідує ектенія з возгласом „Яко Ти єси цар мира...“, а по ній к о н д а к [*κονδάκιον* або *κοντάκιον*—домик (дімок)][1]. Це коротка пісня, що виражає сущність празника, або її змістом є похвала святому в загальних чертах. Кондак служить основою для слідуючої по нім пісні—і к о с а (*οἶκος*—дім). В нім ті самі думки, що в кондаку, тільки більше подрібно висказані, кінчиться звичайно тими самими словами, що кондак і співається на той самий напів. Автором кондаків і ікосів є в більшій части Роман Солодкопівець (VI ст.). По девятій пісні ектенія з возгласом

[1]) Виводять цю назву також від слова „*κόντος*“—паличка, на котру звичайно звивано записаний перґамін.

„Яко Тебе хвалят вся сили небесния“, а по ній світилен (φωταγωγικόν—що дає світло), названий так тому, що містить в собі просьбу о просвічення душі світлом небесної благодати, щоби гідно зі всіми сотворіннями вихваляти Господа слідуючим 148-им псальмом. В службах воскресних і деяких Господських має ця пісня назву ексапостилярій (ἐξαποστειλάριον від дієслова ἐξαποστέλλω—наперед посилаю, попереджаю) длятого, що вона попереджає світання дня. і спів великого славословія, або й тому, що в царгородській церкві висилано одного з півців на середину храма, щоби їх співав. Коли мова про воскресні ексапостилярії, то деякі пояснюють цю назву їх змістом, бо там є обітниця Христа післати Святого Духа на Апостолів і розіслання їх самих на проповідь. Світилен се якби перехід до третьої части утрені — славословної.

о. Стефан Рудь

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Всячина — Хроніка

(Varia — Chronica)

Новий кардинал. Опат Бенедиктинів при церкві св. Павла в Римі, *Ільдефонс Шустер*, знаний зі своїх літурґічних творів, перший предсідник Орієнтального Інституту в Римі, іменований 25. VII с. р. кардиналом і архієпископом Медіоляну.

Професор теольоґії *Др. Ф. Й. Дельґер* (Dölger) в Бреславі — покликаний на звичайного професора церк. історії і порівнюючої релиґії до університету в Бонн. З його творів замітніші: „Der Exorzismus im altchristlichen Taufritual, “ „Ἰχθύς“ „Die Eucharistie nach Inschriften frühchristlicher Zeit“.

Щоби одержати **степень доктора св. Письма** на Біблійнім Інституті в Римі, треба по новому зарядженню св. Отця „Motu proprio“ (Quod maxime) відбути 4 роки студій.

Смерть сирійського патріярха в Антіохії. Сирійський патріярх Ігнатій Ефрем II. **Рахмані** (Rahmani) помер 7. V 1929 в Каїрі у 81. році життя. Похоронений в Бейруті. Був 31 літ патріярхом. Уроджений 31. XI 1848. р., студії кінчив в Римі. Року 1887 посвячений в епископи, а 1898 вибраний патріярхом. Богато натрудився коло піднесення своєї Церкви. Був се найученіший муж між католиками Орієнту. Його заходами папа Бенедикт XV проголосив св. Єфрема Сирійського Учителем Церкви.

Зїзд професорів теольоґії. Дня 27. VII 1929 відбувся у Відні (Lainz) зїзд австрійських професорів теольоґії, на якім м. и. проф. Др. Grosam підніс, щоби гомілєтику викладати через цілий час студій, почавши від I року, а проф. Pohl поставив внесок, щоби фільософію викладано передусім в двох перших семестрах, а пасторальну і право на V році. Рівнож кладено вагу на латинську мову у викладах.

Міжнародній конґрес семинаристів в Римі. З нагоди ювилею 50-літного священства папи Пія XI було зорґанізоване паломництво семинаристів цілого світа до Риму, а в парі з тим і конґрес, в котрому взяло участь більш 5000 семинаристів. Дня 24. VII 1929 з нагоди Евхаристійного походу, в якому взяли участь усі ті семинаристи, приняв їх папа на авдієнції на подвірю св. Дамазія і при тій нагоді виголосив до них промову, в якій підчеркнув вагу послуху для св. Церкви. Великий натиск поклав він і на студії, кажучи, що треба любити науку, бо любов до науки рівняється любові правди, з якої трискає чисте проміння Божого Серця до нас.

Msgr. Йос. Вільперт, апостольський протонотар, вручив св. Отцю свій монументальний твір п. н. „Die antiken christlichen Sarkophage", який є великої ваги для церковної археольоґії.

Папська біблійна комісія скінчила **печатання II тому Вульґати.** I. том обнимає Genesis (книга Буття), а II-гий Ісход і Левіт. Слідуючі два томи приготовляються.

Нові катакомби. В Римі відкрили свіжі катакомби з III століття на Campo Verano.

Сторонничість в обсаджуванню наукових посад Посол баварської народньої партії Др.Пробст порушив в баварськім соймі справу покликування наукових сил на університет та вказав, що велику вагу в приниманню має віроісповідна приналежність. Вистарчить бути католиком, щоби предложення на покликання було відкинене. Покликання не міриться вченістю та науковою спромогою, але приналежністю до віроісповідання. „Augsburger Postzeitung" з дня 24. III с. р. скріпила ці тведження прикладами з недавнього минулого. Вчений католик, професор Надлєр не перейшов з Кеніґсберґа до Мюнхена тому тільки, що був католиком; професора Grauert-а, повагу в науці історії ізза цего самого не вибрано ректором мюнхенського університету, а проф. G. v. Mayr завдячує свій вибір на ректора тій обставині, що ліберальні конфесійники загналися задалеко в кампанії проти него. Радше шукають за кандидатом по цілому світі, щоби лиш не допустити на університет католика, хочби і як заслуженого на полі науки. Все те вказує на хоробливу нетерпимість ліберальних професорів, яка до нині жиє в мюнхенському університеті.

I) Книжки і II) часописи

(I Libri et II ephemerides)

I.

Духовна Стража. Монашко Удруженье Српске православне Цркве у Кральевини С. Х. С. 1929. Бр. 1. *Ириней* (*еп. бачки*): Опширна Правила св. Василія Великого. Тумаченье посланица св. апостола Павла. *А. Л. Нинкович*: Чудеса св. Стефана, кральа Даченског. *К. Сеперовац*: Рад на просвети у манастиру Великой Ремети. *Иларіон* (*еп. Горньокарлов*): Рад на поновном отвараньу Монашке Школе у Хопову у 1900/1901.. години. *Ѳ. С. Дабович*: Англиканско монаштво и манастири у Америци. *Иг. Стефан*: О календару и ньеговой реформи у Правосл. Цркви. Весник і т. д.

Душпастырь. Ужгородъ, Капітульна: **Ч. 3.** Архипастырское Посланіе Епископовъ Мукачевского и Пряшевского до вѣрниковъ своихъ. *І. Дюлай*: Вѣра наша розумна II. *Д. Поповичъ*: „И врата адова не одолѣютъ ей". *о. Ю. Станкай*: Мѣсяцъ св. Іосифа. Наши вѣсти і т. д.

Ч. 4. Посланіе гр. кат. епископату по поводу 50-лѣтного ювилея священства Єго Святѣйшества Папи Пія XI. *Пресвитеръ*: Душп. дѣятельность изъ взора критики. *Немо*: О срокѣ смерти Христа. Наши вѣсти etc.

Ч. 5. *Nemo*: Власть „вселенскаго" патріярха в практикѣ. *А. Чабинякъ*: Св. Серце Іисуса жертва любви. *о. І. Сабовъ*: Изъ Америки. Наши вѣсти etc.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Львів, 1928 Том CXLVIII. Праці Історично-фільольоґічної Секції під редакцією Кирила Студинського. *М. Возняк*: Куліш, як редактор „Причепи" Левицького. *Я. Гординський*: Кулішеві переклади драм Шекспіра. *М. Возняк*: Останні зносини П. Куліша з Галичанами (з додатком його листування з М. Павликом). *К. Студинський*: Слідами П. Куліша. *Вол. Дорошенко*: Найновіща література про П. Куліша.

Записки Чина св. Василія Великого. Жовква, 1928. Том III Вип. 1-2 Статті: *В. Заїкин*: Християнство на Україні за часів князя Ярополка. *Др. Я. Гординський*: Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія. Ч.С.В.В. у Львові. *о. Й. Скрутень* **Ч.С.В.В.**

Бібліотека львівських Василіян. Матеріяли: *свящ. Є. Майковський*: Причинки до життя і справи м. Мокрини Мечиславської ЧСВВ. *о. Гл. Кинах, ЧСВВ*: Дневник протоігумена Ґ. Пазина, ЧСВВ. *К. Королевський*: Катальоґ Прокураторського Архіву в Римі. *Й. Скрутень, ЧСВВ.*: „Синопсисъ" пліснецько-підгорецького монастиря. *М. Голубець*: Матеріяли до катальоґу василіянських монастирів в Галичині. Miscellanea etc.

Літературно-Науковий Вістник, Львів, Руська 18. Кн. III. *Гр. М. Тишкевич*: Уривки з спогадів. *Е. Маланюк*: Шевченко і сучасність. *Я. Дуб*: Большевицька революція та визволення України. *М. Сольський*: Творча критика і Франц Шальда. *І. Гончаренко*: Динамізм Анрі Берґсона. *О. Мицюк*: Акад. М. Туган-Барановський. Акад. Ф. Щербина. *Д. Донцов*: Переяславська леґенда. Бібл. і т.д.

Кн. IV. *Е. Маланюк*: Чергова лекція. *С. Титаренко*: Голод на Україні. *Д. Донцов*: Дух американізму. Бібліоґрафія і т. д.

Кн. V. *І. Гончаренко*: ДонМіґуель де Унамуно. *Проф. Др. Ветцольд*: Від імпресіонізму до експресіонізму. *Е. Бартлед*: Російська загадка. *В. Коґенс*: Політика і пропаґанда *Д. Д.*: Фош і „фошісти". *А. Крезуб*: Умова Директорії з Німцями. *П. Зленко*: Микола Аркас. Бібліоґрафія і т. д.

Нива Львів 1929. Ч. 3. *В. Щурат*: Памятка по речникови покривджених. *о. І. Рудович*: Катехитичний Конґрес у Монахові. *о. І. Н.*: Про великий піст. *о. М. Ковальчик*: Про доходовий податок. Всячина і т. д.

Ч. 4. *о. П. Дзедзик*: Розвязка римського питання. *о. І. Н.*: Про великий піст. *о. І. Рудович*: Катехитичний конґрес у Монахові. *о. В. Кармазин*: Душпастир у політичнім життю. Всячина і т. д.

Ч. 5. *о. П. Дзедзик:* Розвязка римського питання. *о. Др. Г. Костельник*: „Мняще службу приносити Богу". *о. А. Галандюк*: Про методу науки релігії. *о. Он. Гадзевич*: Справа орґанізації слуг. *Др. З.*: Під розвагу нашого духовенства. Всячина і т. д.

Поступ Львів. вул. Кльоновича Ч. 3. Стаття *В. Липинського* в часописі „Przegląd Wileński". *О. Бать*: Травневі польські події в історичній перспективі. *О. Дністровський*: Галицькі соборники. *Л. Нигрицький*: Розкладовий елемент літератури сучасности. Всячина і т. д.

Ч. 4. *С. Ляґерлеф*: Довговічність св. Отця. *о. Т. Галущинський ЧСВВ.*: Подія всесвітньої ваги. *Др. Д. Олянчин*: Поняття імперіялізму. *Др. П. Ковалів*: Господарська відбудова Всячина і т. д.

Ч. 5. *Др. М. Гнатишак*: Театр в Берліні. *М. Козак*: Гетьман Павло і Його рід. *Р. Копач*: Метрополія і кольонія. *Др. П. Ковалів*: Господарська відбудова. Бібліоґрафія і т. д

Analecta Bollandiana. Paris, rue Bonaparte 82. 1929 T. XLVII. Fasc. I et II. *H. Delehaye*: L' hagiographie ancienne de Ravenne. *P. Grosjean*: Catalogus codicum hagiographicorum latinorum bibliothecarum Edinburgensium. *P. Grosjean*: S. Caelani cumave colloquium. *P. Peeters*: La Passion de S. Julien d' Emèse. *H. Delehaye*: Nouvelles fouilles à Salone. *N. Coens*: Les Vierges martyres de Cologne d'après un ouvrage récent. Bulletin etc.

Biblica. Roma. 1929. Fasc. 1. *F. Stummer*: Einige Beobachtungen über die Arbeitsweise des Hieronymus bei der Übersetzung des Alten Testamentes aus der hebraica veritas. *O. Olivieri*: Quid ergo amplius Iudaeo est? *P. Joüon*: Notes philologiques sur le texte hébreu de 2 Rois. *K. Prümm*: De genuin Apocalypsis Petri textu. *F. Diekamp*: Neues über die Handschiften des Oekumenius-Kommentares zur Apokalypse. *E. Power*: A new pre-crusade Sanctuary of. St. Stephen? *A. Mallon* Notes sur quelques sites du Ghôz oriental. *F. Zorell*: Zu Ps 12, 9; 76, 6. Recensiones etc.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana Zv. 2. *Lukman*: Kartuziana Sifrida iz Jurkloštra „Commendaciocelle". *Bren*: Boj za porciunkulski odpustek v ljubljanski škofiji. Praktični del etc.

Bogoslovska Smotra. Zagreb, Tisac Nadbiskupske Tiscare. 1919. Br. 2. *I. P. Brek S. J.*: Obrana teze Dr. H Kihna o cjelovitosti poslanice Diognetu. *Dr. fra A. Guberina*: Uzroci bizantinskog raskola. *Dr. J. Oberški*: Atos i crkveno edinstvo. *Dr. M. Selec*: Harmonja evand. izvještaja o ukazivanju Krista nakon uskrsnuća. Prikazi etc.

Commentarium pro Religiosis. Romae, via Giulia 131. 1929. Nr. 1—2. Acta Pii XI. *S C. de Religiosis* — Rescriptum in favorem Monialium O. C. D. (3. aug. 1928). *S. C. Concilii*— Rescriptum dispensationis abstinentiae et ieiunii occasione. Congressus mystici Matritensis (13. apr. 1928). *S. C. Rituum* — Rescriptum, quo conceditur occasione celebrationis secundi centenarii a Canonizatione S. Ioannis a Cruce commemoratio in Missis eiusdem Sancti Doctoris (20. apr. 1928). *S. Poenitentiaria* — Conceduntur indulgentiae et facultates occasione Congressus mystici Matritensis (14. apr. 1928) — De confessariis absolventibus adhaerentes factioni „l'Action Française". *Commissio interpretationis* — Circa can. 1386. § 1. *Consilium super. Pont. Op. Prop. Fidei* — Agentia Fides. *A. Larraona*: Consultationes. *Dr. M. Gómez O. S. B.*: De Abbatum portestate Tonsuram minoresque Ordines conferendi. *P. G. B.*: De confessario ordinario Religiosarum. *A. Larraona*: De electionibus § 3. (III). Subiectum activum et passivum convocationis. *A. Tabera*: Conspectus syntheticus litteraturae circa ius Religiosorum, quae ab anno praesertim 1922 in lucem prodiit. Recensiones etc.

№ 3—4—5. *P. Maroto*: Brevis expositio Constitutionis Apostolicae „Auspicantibus", qua Jubilaeum Universale extra ordinem ad totum annum MCMXXIX indicitur. *S. C. de Religiosis*: De consensu ad alienanda bona monnialium Ordinario loci subiectarum. *S. Rituum C.*: Facultas specialis pro prima lotione Sacrorum Linteaminum - Instructio de Communione plurium infirmorum.—Religiosi in Actis Concilii Plenarii Pedemontani. — Declaratio Episcopatus Neerlandensis. De Iurisdictione Religiosorum. *A. Larraona*: Commentarium Codicis: c. 517. *S. Goyeneche*: Casus particulares. *P. Schweiger*: Ius religiosorum concordatum pro Polonia. Chronica etc.

Divus Thomas Freiburg, Albertinum. 1929. H 1. *G. M. Manser O. P.*: Das Wesen des Thomismus. *Dr. F. Zimmermann*: Candidus. *Dr. P. P. Wintrath O. S. B.* Wirklichkeit und Bild im Erkennenden. *Dr. G Püntener*: Der Zweifel als wissenschaftiche Methode in der Theologie, insbesondere in der Apologetik. Literarische Besprechungen etc.

Divus Thomas. Piacenza, Alberoni. 1929. Nr. 1. *S Bersani, C. M.*: De voluntate Dei. *E. Neveut, C. M.*: De la nature de la grâce actuelle. *D. Garcia, C. M. F.*: De metaphysica multitudinis ordinatione. *P. Castagnoli, C. M.*: Regesta Thomistica. *A. Rossi, C. M.* — *Fr. Marxuach, S. J.*: Disceptatur de nonnulis rebus philosophicis. *J. Sestilli*: Pro veritate. Operum iudicium etc.

№ 2. *A. Van Hove*: De modo procedendi et indole argumenti, quo probatur miraculi possibilitas animadversiones, *I. Brinktrine*: De modo, quo operentur verba Christi in conficiendo SS. Eucharistiae Sacramento. *C. Spieg, O. P*: La malice propre du péché d'hérésie. *F Noveut, C. M*: L'absolution change-t-elle les dispositions psychologiques du pénitent? *E. Neveut. C. M.*,: Est-il impossible an pécheur, tant qu'il dé — meure dans son péché, d'avoir pour Dieu un simple amour de bienveillance? Operum iudicium etc.

Echos d' Orient. Paris, rue Bayard, 5 1929. *№* 153. *J. Deslandes:* Le mariage clandestin des Orientaux est-il valide? *V. Grumel*: Recherches sur l' histoire du monothélisme. III. Du monénergisme au monothélisme. Le cas d' Honorius. Origine, seus et portée del' Ecthése. 1. Sergius et Sophrone. 2. La synodique de Sophrone et la position de ce patriarche dans le conflit. 3. L' attitude premiere de saint Maxime le Confesseur dans la question du monothélisme. *M. Jugie*: Une nouvelle vie et un nouvel écrit de saint Jean Damascène. *E. Dallegio L' Alessio*: Le chevalier Cosimo Comidas de Carbognano. *S. Salaville*: Bulletin de liturgie: 1. Méthodologie. — Collections. — Questions générales. 2. Origine, développement et classification des liturgies. 3. Symbolismes, formules, gestes ou actions sacrées. *S.*

Salaville: Bibliographie ucrainienne. *B. Janin*: Les orthodoxes et l' Encyclique „Mortalium animos". Bibliographie etc.

№ 154. *V. Laurent*: Un polémiste grec de la fin du XIII siècle: La vie et les oeuvres de Georges Moschabar. *V. Grumel*: Les textes monothélites d' Aétius. *S. Salaville*: Fragment inédit de traduction grecque de la Règle de saint François. *S. Salaville*: Bulletin de liturgie. IV. Fragments liturgiques sur papyrus. Manuscrits liturgiques. Euchologes et sacramentaires. Lectionnaires et typica. V. Calendrier et Héortologie. *S. Salaville:* Quelques récentes publications d' épigraphie chrétienne. Chronique des Eglises orientales. Bibliographie etc.

Ephemerides Liturgicae. Roma 33. Vio Pompeo Magno 21. 1929. Fasc. 1. *Acta S. Sedis.* — Acta Pii PP. XI. — Constitutio Apostolica de liturgia deque cantu gregoriano et musica sacra cotidie magis provehendis. *S. Rituum Congregatio.* — I. Instructio de Communione plurium infirmorum. — II. Urbis et Orbis. Decretum, quo novum officium cum nova Missa praescribitur in honorem SS. Cordis Jesu. *S. C. pro Ecclesia Orientali* — Decretum de venia transitus ad alium ritum. Dissertationes et notae. — *X. Schmid*: De Breviario Romano reformando commentatio. *I. Brinktrine*: Liturgie als dogmatische Erkenntnisquelle. *G. Prado*: El IV Congreso nacional Espanol de Música Sacra. Consultationes etc.

Fasc. 2. *Alta Academiae Liturgicae Romanae.* Conventus nominationes, praemiorum distributio. *P. D. Puniet*: Le Sacramentaire Gélasien de la Collection Phillips (fin du VIII-e sciècle) I. Son Propr national. *P. Sella*: Un indumento sacerdotale: la Siricella. *V. Tirozzi*: De externa solemnitate alicuius festi, de Missa solemni, de Missa propria SS. Cordis Jesu, de precibus post Missam etc. *C. Spitoni*: Schema rubricarum Breviarii Romani. Consultationes etc.

Franziskanische Studien. Münster i. W. H. 4. *P. Dr. P. Minges O. F. M.* Skotistisches im Herz — Jesu — Kultus. *Dr. H. Gleumes*: Der hl. Bonaventura und die Imitatio Christi. *Dr. F. Landmann*: Zum Predigtwesen der Straßburger Franziskanerprovinz in der letzten Zeit des Mittelalters. *P. Dr. H. Dausend O. F. M.*: Das Studium der Liturgie als besonderes theologisches Fach im Lichte franziskanischer Überlieferung. Besprechungen etc.

Gregorianum: Romae. Via del Seminario 120. 1929. Fasc. 1. *J. D. Guibert*: Daturne modus mentaliter orandi, qui vere sit contemplatio acquisita? *E. Elter*: Sitne in doctrina moralis S. Thomae locus pro imperfectionibus positivis non peccaminosis ? *F. Pelster*: Beiträge zur Chronologie der Quodlibeta des hl. Thomas von Aquin II. Die Quodlibeta 7 und 8. Notae et dispensationes etc.

Hochland. München, Köselsche Buchhandlung. 1928/29. H. 6. *V. Leemans*: Zur Geschichte und Philosophie des flämischen Befreiungskampfes. *Dr. C. Bauer*: Ludwig von Pastor. *R. von F. Herwig*: Hoffnung auf Licht. *S. Frank*: Konstantin Leontjew — ein russicher Nietzsche. *E. Kalkschmidt*: Die Macht des Films. Kritik etc.

H. 7. *Dr. O. Eberz*: Aufgang und Niedergang des männlichen Weltalters. *L. Sternberg*: Die Mystikerin Hildegard in der deutschen Geistesgeschichte. *Dr. G. de Rehnold*: Die Rückkehr zum Thomismus in den Ländern französischer Sprache. *R. von Franz Herwig*: Hoffnung auf Licht. *Dr H. Karlinger*: Gedanken über Kirchenbau in unserer Zeit. *Dr. H. Schiffers*: Görres-Funde in Bischof Laurents Nachlaß. Kritik etc.

H. 8. *Dr. C. Sonneschein*: Erinnerungen und Geschichtsversuche. *O Karer*: Universalismus der Kirche und vergleichende Religionswissenschaft. *R. von Schaukal*: Heiliger Geist. *I. von Stach*: Die Frauen von Korinth. *Dr. M. Spahn*: Die christlichsoziale Bewegung. *R. von Herwig*: Hoffnung auf Licht. Kritik etc.

Irenikon. Belgique, Prieuré d'Amay-sur-Meuse. 1929. № 1. *M. J. Schyrgens*: Paroles Pontificales. *D. F. de Wyels*: Autour d'un Programme. *D. T. Belpaire*: Lettres du Mont — Athos. C. *A. Manning*: La Religion et les Soviets. *D. G. - A. de Lilienfeld*: Le Cardinal Pitra. *D. D. A.*: Une heureuse découverte. Chronique etc.

Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. Breslau, Ring 58. H. 4. *Dr. E. Salkind*: Die Dekabristen in ihrer Beziehung zu Westeuropa. *Prof. Dr. Kvačala*: J. A. Comenius, seine Arbeiten, seine Erfolge. Miscellen etc.

Laurent. Ch.: **Directoire Practique pour le Clergé.** D'aprés le Nouveau Code Canonique et les Décisions récentes des Congrégations Romaines.Paris. 1929. P. Téqui — éditeur. Pag. VIII+296. 12°.

Les Questions Liturgiques et Paroissiales. Louvain Abbaye du Mont César 1929. № 1. *A. G. Malherbe*: Les Présanctifiés. *D. B. Capelle*: Les collectes des dimanches de Carême. *D. B. Veys*: La communion dite „solenelle“ et la famille. *A. F. Leytens*: L' art du vitrail (Les projets de vitraux, d' Eugène Yoors). Notes etc.

№ 2. *D. R. Van Doren*: Le cierge pascal. *D. B. Capelle*: Les collectes des dimanches du Temps pascal. *D. L. De Groef*: La communion des infirmes. Notes etc.

Nouvelle Revue Théologique. Louvain, rue des Récollets. 11. № 3. *J. Marechal, S. J.*: Sur les cimes de l' ora-, ison. Quelques opinions récentes de théologiens. *F. Mersch S. J.*: Religion, Christianisme, Catholicisme. III-e partie. Le Catholicisme. *L. Lefebre, S. J.*: La founction liturgique par excellence:

La Messe. *J. Creuseu, S. J.* Le Jubilé de 1929. *J. M. de Buck S. J.*: Les éditions de Louis de Grenade. Actes du Saint - Siége Bibliographie etc.

Nova Revija. Convent des Franciscains — Makarska. Dalmatie (Jougoslavie) 1929. Br. 1. *Dr O. K. Balić*: Utjecaj dogme Neoskvrnjenog Začeća na katoličku renesansu. *Dr. Fr. J. Božitković*: Babilonski patnik i biblijski Job. *T. Smerdél*: Glad za vječnim. *Dr. Fr. B. Vucić*: Indiferentizam u svijetlu zdrava razuma. *Dr. O. S. Šimunović*: Sv. Pavao u borbi protiv zakonskog formalizma židova. *Dr. K. Stošić*: Nove škole. Iz narodne starine etc.

Orientalia Christiana Roma 128 Pont. Institutum Orientalium Studiorum 1929. № 51. *Michel d' Herbigny S. J.*: L. Islam Naissant. Notes psychologiques.

Prąd. Lublin. Uniwersytet. 1929. Nr. 3. *Dr. Br. Załuski*: Katolickie szkolnictwo w katolickiej Polsce. *J. Maritain*: Jednośċ kultury chrześcijańskiej. *Dr. Ant. Pastuszka*: X. Rektor Idzi Radziszewski.

Nr. 4. *X. A. Szymański*: Państwo i społeczeństwo. *Dr. H. Dembiński*: Pacyfistyczny ruch katolicki w Niemczech. *J. Maritain*: Jednośċ kultury chrześcijańskiej (dok). Sylwetki etc.

Pro Christo — Wiara i czyn. Organ młodych katolików Warszawa, Moniuszki 3 a. Nr. 3. *Ks. A. Bogdański*: Pro Christo! — W hołdzie Piusowi XI. *T. P.*: Boski Bohater. Wielk Piątek, dn. 29. marca. *O. K. von Oast., O. S. B.*: Msza św. III *Ks. dr. A. Abt.*: Święty Hieronim. *J. M. Chudek*: Myśli i wyznania Kontarda Ferriniego. Uwagi wstępne. *Ks. St. Mystkowski*, Śluby cywilne. *J. Lubicz*: Na marginesie zagadnienia inkwizycji. *S. J. K.*: Metody pracy w Chrześcijańskim Uniwersytecie Robotniczym. *B. Budka*: Co sądzić o strajku II. *Ks. dr. A. Marchewka*: Baczność katolicy! Śluby małżeńskie, kościelne czy świeckie. Sprawozdanie etc.

Nr. 4. *Ks. A. Bogdański*: Pro Christo! — Chrystus w glorji zmartwychwstania. *Amicus*: Dysputy. *T. P.*: Błogosławiony Andrzej Bobola T. J. *Ks. St. Mystkowski*: Rozwiązanie kwestji rzymskiej. *B. Budka*: Co sądzić o strajku. *S. Kaczorowski*: Walka o rząd dusz. *M.*: Średnie wieki. *A F. Kowalkowski*: W sprawie mordu rytualnego. *K. Szmagier*: O chrześc. ruchu zawodowym słów kilka. *S. J. K.*: Dokumenty akcji antyreligijnej w parlamencie. Adolf Retté I. *H. Dębiński*: Refleksje na temat młodych, starszych i świętości. Sprawozdania etc.

Nr. 5. *Cz. Sierakowski*: W godzinach ciszy. *Amicus*: Dysputy. B. *Wiszniewski*: Chrystus — Osiem błogosławieństw. *Ks. A. Bogdański*: Św. Atanazy Aleksandryjski, Dr. Kościoła. *J. M. Chudek*: Ojciec św. Leon XIII. *S. Kaczorowski*: Na marginesie encykliki Graves de Communi. *J. Lubicz*: Walka ze współczes-

nym pogańatwem. *M. B.* Posiadający a kwestja roboty. *J. Lubicz*: Sumienie i złoto w polityce. Adolf Retté II. *W. M.*: O właściwe metody pracy wśród młodzieży żeńskiej. Sprawozdania etc.

Przegląd Homiletyczny. Kielce. 1929. Z. 2. Psychologja religijna i jej znaczenie dla homiletyka: *Ks. dr. J. Piskorz.* Wymowa św. Katarzyny z Sieny — *Ks. dr. A. Sobczyński.* Przemienienie Pańskie. *Ks. dr. E. Górski.* Ambona i życie etc.

Przegląd Teologiczny. Lwów 1929. Z. 1. *X. St. Narajewski*:Akty moralnie dobre. *X. Szcz. Szydelski*: Irracjonalizm w dzisiejszym ruchu naukowo-religijnym w Niemczech, jego źródła i znaczenie. *X. M. Wyszyński*: Interwencja soboru bazylejskiego w polskiej sprawie dziesięcinnej. *X. P. Stach*: Miejsce powstania listów więziennych św. Pawła. *X. J. Stepa*: Realistyczne dążności Külpego a filozofja św. Tomasza. *X. St. Szurek.* Pszczoła w liturgji. *X. Al. Klawek*: O psalmie 110 (109). Recenzje etc.

Recherches de Theologie ancienne et mèdiévale. Louvain, 1929. Nr. 2. *D. A. Wilmart*: La tradition littéraire et textuelle de l'„Adoro te devote". *J. Lehon*: Le prétendu docétisme de la christologie desaint Gregoire de Grand. *A. Landgraf*: Anfänge einer Lehre vom Concursus simultaneus im XIII. Jahrhundert *M. Grabmann*: Note sur la Somme théologique de Magister Hubertus. *D. O. Lottin*: Alex. de Halés et la „Summa de Vitiis" de Jean de la Rochelle. Bulletin etc.

Revue des Sciences philosophiques et thèologiques. Paris, rue Bonaparte 90, Nr. 2. *M.-D. Roland Gosselin, O. P.*: Béatitude et Désir naturel. *R. Devreesse*: Les Actes du Concile d'Ephèse. *M. J. Bliguet, O. P.*: L'Apologétique „Traditionnelle". Notes etc.

Revue d' Histoire et de Philosophie religieuses. Paris. 1928. Nr. 6. *Lyder Brun*: Le contenu religieux de la croyance à la résurrection du Christ dans le christianisme primitif. *J. Pannier*: Une première „Institution" française dès 1537? *J. Pommier*: Autour d' un roman religieux de G. Sand. Etudes critiques etc.

1929. Nr. 1. *A. Causse*: La Bible de Reuss et la renaissance des études d' histoire religieuse en France. R. *Will.*: Quelques réflexions sur le style liturgique. *Ch. Hauter*: Essai sur

l' objet religieux. *J. Leuillot*: L' enseignement à la Faculté de théologie protestante de Strasbourg en 1825—1826. *M. Goguel*: Quelques ouvrages récents sur Jésus. Revue des livres etc.

Rivista di Filosofia Neo-Scholastica. Milano via S. Agnese 2. 1929. Fasc. 1. Cronaca della Facoltà di filosofia dell' Università Cattolica del Sacro Cuore. *Giacomo Maritain*: Il tomismo e la civiltà. *A. Guzzo e C. Mazzantini*: Neoscholastica e idealismo. Note etc.

Stoudion. Roma, via Vespasiano. Nr. 6. *M. T. Carada*: L'Ame Roumaine. Une interessante controverse Grecque. — La correspodence entre Mgr. G. Calarassy, Exarque des Grecs catholiques de rite byzantin de Turquie et de Gréce, et S. B. Mgr. Ch. Papadopoulos, Archerëque orthodoxe d'Athénes et de toute la Gréce. I. Introduction historique, par le *P. C. Korolerskij*, Rédacteur du Stoudion. Reproduction de l'Academie Française, paru a ce sujet dans le Figaro du 14. jan. 1929. („Pour L'amitié chrétienne") Indice etc.

Nr.2. *G. Hoelscher*: Problèmes de la littérature apocaleptique juive. *M. Goguel*: Le Jésus de l'histoire et le Christ de la foi. *H. Strohl*: Bale et Strasbourg au siécle de la Réforme. Notes et étude critiques etc.

Theologie und Glaube. Paderborn. 1929. N. 2. *Dr. J. Mayer*: Sexualprobleme zur Strafrechtsreform. *Dr. K. A. Roos*: Die sexualpädagogiche Tagung in Düsseldorf. *O. Strickmann—Kerkerinck*: Zum strafrechtlichen Begriffe „Störung des Gottesdienstes". *P. Maìrad M. Schumpp O. P.*: Bedeutung und Behandlung der Heiligen Schrift in der systematischen Theologie *Dr. A. Schulz*: Das Rätsel von Psalm 22, 176. *J. Drathen*: Anormale Jugendliche vor dem Jugendgericht. Kleine Beiträge etc.

Nr. 3. *Bischof Dr. A. Bludau*: Namen der Namenlosen in den Evangelien. *Dr. J. Brögger*: Zur Industriepädagogischen Tagung des Verbandes der katholischen Akademiker. *Dr. C. Kopp*: Aus Vergangenheit und Gegenwart der koptischen Kirche. *P. J. Will S. J.*: Die achtzehn Thesen des Erzbischofs Klemens August von Köln in ihrer dogmatischen Berechtigung. *Dr. J. Ch. Schulte O. M. C.*: Das Geheimnis des heiligen Pfarrers von Ars. *P. Brove*: Die österliche Zeit. *Dr. K. Hofman*: Die Basilika minor. Kleine Beiträge etc.

Theologisch-Praktische Quartalschrift. Linz a. d. Donau. 1929. H. 2. *O. Cohausz* S. J.: Jonas, der Mann der Krisen.

Dr. *L. Kopler*: Klerus und Politik. *A. Schmitt* S. J.: Eigentum und sociale Pflichten. Dr. *J. Haring*: Speculum professoris theologici. *V. Cathrein S. J.* Kant und die neuere deutsche Philosophie. *F. Calles*: Fürsorgezöglinge und Fürsorgeerziehung in den Klöstern der Töchter vom hl. Kreuz. J. *Pejška* : Die gemäss can. 613, § 1. im Codex J. C. enthaltenen Vorrechte und Privilegien der Ordensleute. *P. A. Bogsrucker S. J.* Die Gesamt Missionierung von Wien 1923. Pastoral-Fälle etc.

Theologische Quartalschift. Tübingen 1928. H. 4 *Oesterle*: Ist Subdelegation auch bei Eheassistenz möglich? *Schilling* Die augustinische Staatslehre. Besprechungen etc.

BIBLIOTEKA НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Печатається за дозволом гр. Кат. Митроп. Ординаріяту у Львові.

Редакцію веде: о. Др. Й Сліпий.
Red. curam gerens: Dr. Jos. Slipyj.

В адміністрації „Богословії“

Львів, Коперника 36

можна набути:

[:In administratione „Bohoslovia“ (Léopol, Kopernik 36) veneunt libri:]

Богословія	т.	I.	(Bohoslovia	vol.	I.)	2 Dol. a.
„	т.	II.	(„	vol.	II.)	2 „ „
„	т.	III.	(„	vol.	III.)	2 „ „
„	т.	IV.	(„	vol.	IV.)	2 „ „
„	т.	V.	(„	vol.	V.)	2 „ „
„	т.	VI.	(„	vol.	VI.)	2 „ „

Видання „Богословії“ (Ed. „Bohoslovia“):

1. *Dr. Jos. Slipyj*: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda p. IV + 29. 8⁰ — ½ Dol. (3 зол.)
2. *о. Др. Г. Костельник*: Границі вселенної (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi) ст. 61. 8⁰ — ½ Dol. (3 зол.)
3. *Dr. A. Landgaf*: Partes animae norma gravitatis peccati p. 54. 8⁰ — ½ Dol. (3 зол.).
4. *о. Др. Й. Сліпий*: Св. Тома з Аквіну і схолястика ст. 76. 8⁰ (Dr. Jos. Slipyj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica) — ½ Dol. (3 зол.).
5. *Dr. Theod. T. Haluščynskyj OSBM*: De ucrainis S. Scripturae versionibus p. 22, 8⁰ — ¼ Dol. (2 зол.).
6. *Dr. Jos. Slipyj*: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur si ab eo non procederet? p. 36, 8⁰. — ½ Dol. (3 зол.)
7. *о Др. Сп. Кархут*: Нове видання Служебника (Dr. Sp. Karchut: Nova editio Liturgiconis slavici) ст. 34. 8⁰—2·50 зол.

Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum):

Виходять під проводом о. проф. Д-ра Йос. Сліпого — Sub directione Prof. Dr-is Jos. Slipyj.

T. I. Св. свщм. Йосафат Кунцевич (S. Josapha Kuncevyč) — матеріяли і розвідки з нагоди ювилею, зібрав о. др. Й. Сліпий. ст. 261. 8⁰, ціна 2 Dol. (14 зол.)

T. II. *Dr. Jos. Slipyj*: De principio spirationis in SS. Trinitate p. VIII + 120. 8⁰ — 1 Dol. (7 зол.).

T. III. *о. Др. Спирідон Кархут*: Граматика української церковнословянської мови (Grammatica linguae ecclesiasti-

coslavicae ucrainicae). ст. XIX + 284. 8°, ціна 2 Dol. (15 зол.).

T. IV—V. **Аскетичні Твори** св. Отця нашого Василія Вел. (Opera Ascetica S. Basili Magni) — переклав з грецького митроп. Андрей Шептицький, ст. XIV + 490. 8°, ціна 2 Dol. (17 зол.).

T. VI. *о. Др. Василь Лаба.* Біблійна Герменевтика (Hermeneutica biblica) ст. 148. 8°, ціна 1 Dol. (7 зол.).

о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статути. ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ct. a.).

Чи Ви вже стали членом Богословського Наукового Товариства? — — — Річна вкладка виносить 2 дол. амер. Зголошення приймає секретар Т-ва — — Львів, Коперника 36. — —

Передплата на „Богословію“ в краю 2 дол. річно. Члени БНТ дістають „Богословію“ даром

Прохаємо вирівнати залеглости

Друкарня Ставропігійського Інституту у Львові.